

聖臨終智大乘經暨經注二篇

藏漢對照本繁體

聖臨終智大乘經暨經注二篇

題 解

《聖臨終智大乘經》為蓮花生大士建議吐蕃贊普王室，列入日課的五部或十部日課法事用途的經典之一。本經文約義豐，歷來皆十分受到重視。佛陀於本經中直接開顯諸法自性清淨光明、佛果不假外求等義理，事理並舉、兼敘真俗二諦。因此，本經也被視為直顯大手印與大圓滿見地的大乘法門，廣受藏地各宗派祖師（例如：岡波巴大師 [སྒྲུབ་པོ་ལ། 1079-1153]、薩欽·貢噶寧波 [ས་ཚེན་ཀུན་དགའ་རྣམ་པོ། 1092-1158]、龍欽巴大師 [ལྷོ་ཚེན་ལ། 1308-1364]）推崇與引用。

成書於9世紀上半葉的藏文佛經譯本目錄《鄧噶目錄》（དཀར་ཆག་ལྗན་དཀར་མ།）之中，已收錄本經。由此可知，本經屬於前譯時期的經典。但原經的譯者則未可知。

在德格版的《丹珠爾》大藏經中，收錄二篇本經釋論，分別為：慧海（Prajñāsamudra，生卒時期不詳）的《聖臨終智經注》（以下簡稱慧海《疏》），以及寂天（Śāntideva，685-763）的《聖臨終智經釋》（以下簡稱寂天《釋》）。

慧海其人生平不詳，《疏》的譯者與翻譯時間也同樣不詳。但從《疏》中多處徵引《入楞伽經》的經文做為教證來看，慧海似乎是位瑜伽行派的追隨者。慧海在《疏》中註解了原經的所有文字，根據主題而闡明各段大意與單詞釋義，層次櫛比，是較詳盡的釋論，屬於注、疏兼備的釋論。

由印度和尚法王（Dharmarāja，circa 11th）與桑嘎譯師·帕巴謝饒

（ཟངས་དཀར་ལོ་ལྷ་བ་འཕགས་པ་ཤེས་རབ། 1020-?）合譯的寂天《釋》，在釋經風格方面，則與慧海《疏》相當不同。首先，寂天《釋》中所引原經的序分與流通分，數處細節乃是《甘珠爾》原經以及慧海《疏》所無；至於正宗分的內容，則幾乎無異。其次，寂天《釋》並未逐句解釋本經，對於義理的討論則相對多些；且寂天《釋》中所引用的文獻，除了少數《般若經》之教證外，多為中觀宗的論典（其中不乏許多尚未漢譯與出處未詳者）。又，在寂天《釋》中，引用了寂天本人的作品《集學論》。由於這種引文方式較為罕見，此外譯文中在徵引《集學論》時，使用了敬語གཞུངས（說）做為譯詞。這些細節的存在，不禁使人存疑：寂天《釋》或許並非出自於寂天本人的手筆，而是後來的中觀學者所撰，託寂天之名傳世而已。關於寂天《釋》的內容，需考證之處尚多，我們於此譯文中所做之考察，尚無法滿足學術研究者之興趣。不足之處，還望方家惠予指導斧正。

本經始於虛空藏菩薩向佛陀請教「菩薩臨命終時，應如何看待自心」。為答此問，佛陀提醒虛空藏：菩薩應當「修習」臨終智。所謂的修習，也就是數數思惟、分別觀想。這意味著，臨終智法門不僅是臨終時的口訣教授，更是每日都需串習思惟的微妙法義。

[D122] ཨོཾ། གྲུ་གར་སྐད་དུ། ལྷ་ཏཱ་ཨྲ་ཏྲ་ལྷོ་ན་རྣམ་མ་རྒྱ་ལྷོ་ན་སྲུ་ཏ།

[153a.1] བོད་སྐད་དུ། འཕགས་པ་འདའ་ཀ་ཡི་ཤེས་ཞེས་བྱ་བ་ཐེག་པ་ཆེན་པོའི་མདོ།

[153a.1] མངས་རྒྱས་དང་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ཐམས་ཅད་ལ་ཕྱག་འཚལ་ལོ།

[153a.1] འདི་སྐད་བདག་གིས་ཐོས་པ་དུས་གཅིག་ན། བཙམ་ལྷན་འདས་འོག་མིན་ལྷའི་རྒྱལ་པོའི་ཁང་བཟངས་ན་
བཞུགས་ཏེ་འཁོར་ཐམས་ཅད་ལ་ཚོས་སྟོན་པ་དང་། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ཐམས་ཅད་ལ་ཆེན་པོ་ནམ་མཁའི་སྟོང་
པོས་བཙམ་ལྷན་འདས་ལ་ཕྱག་འཚལ་ནས་འདི་སྐད་ཅེས་གསོལ་ཏོ། །བཙམ་ལྷན་འདས་བྱང་ཆུབ་སེམས་[153a.3]
དཔའ་ནམ་འཆི་ཁ་མའི་སེམས་རིམ་ལྱུར་བལྟ་བར་བཞི།

[153a.3] བཙམ་ལྷན་འདས་ཀྱིས་བཀའ་སླུལ་པ། ནམ་མཁའི་སྟོང་པོ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ནམ་འཆི་བའི་དུས་ཀྱི་
ཚེ་འདའ་ཀ་ཡི་ཤེས་བསྟོན་པར་བྱལོ། །དེ་ལ་འདའ་ཀ་ཡི་ཤེས་ནི་ཚོས་ཐམས་ཅད་རང་བཞིན་གྱིས་རྗམ་པར་དག་
པས་ན་དངོས་པོ་མེད་པའི་འདུ་ཤེས་རབ་ཏུ་བསྟོན་པར་བྱལོ། །ཚོས་ཐམས་ཅད་བྱང་ཆུབ་ཀྱི་སེམས་སུ་འདུས་པས་
ན་སྟོང་རྗེ་ཆེན་པོའི་འདུ་ཤེས་རབ་ཏུ་བསྟོན་པར་བྱལོ། །ཚོས་ཐམས་ཅད་མི་རྟག་པས་ན་ཅི་ལ་ཡང་མི་ཆགས་པའི་
འདུ་ཤེས་རབ་ཏུ་བསྟོན་པར་བྱལོ། །སེམས་རྟོགས་ན་ཡི་ཤེས་ཡིན་པས་ན་མངས་རྒྱས་གཞན་དུ་མི་བཙམ་བའི་འདུ་
ཤེས་རབ་ཏུ་བསྟོན་པར་བྱལོ། །

聖臨終智大乘經

藏漢對照本繁體

梵語：Āryātyayajñānanāmamahāyānasūtra.

藏譯：'phags pa 'da' ka ye shes theg pa chen po'i mdo/

漢譯：聖臨終智 * 大乘經

頂禮一切佛、菩薩。

如是我聞：一時，世尊在色究竟天王殊妙樓閣，為眾眷屬說法。
虛空藏菩薩摩訶薩頂禮世尊已，白世尊言：「世尊！菩薩應云
何觀臨終心？」

世尊告曰：「虛空藏！菩薩臨命終時，應修臨終智。是中，臨
終智者，謂：一切法自性清淨故，應修無實想。

一切法集於菩提心故，應修大悲想。

一切法自性光明故，應修不可得想。

一切有為法無常故，應修無所貪著想。

若悟心者，是為智慧，是故應修佛果不假外求想。」

[153a.5]བཅོམ་ལྷན་འདས་ཀྱིས་ཚོགས་སུ་བཅད་དེ་བཀའ་སྒྲུལ་པ།

ཚོས་རྣམས་རང་བཞིན་རྣམ་དག་པས། །དངོས་པོ་མེད་པའི་འདུ་ཤེས་བསྐྱེད། །

བྱང་ཆུབ་སེམས་དང་རབ་ལྷན་པས། །སྐྱིད་རྗེ་ཆེན་པོའི་འདུ་ཤེས་བསྐྱེད། །

ཚོས་རྣམས་རང་བཞིན་འོད་གསལ་བས། །དམིགས་པ་མེད་པའི་འདུ་ཤེས་བསྐྱེད། །

དངོས་པོ་ཐམས་ཅད་མི་རྟག་པས། །ཆགས་པ་མེད་པའི་འདུ་ཤེས་བསྐྱེད། །

སེམས་ནི་ཡི་ཤེས་འབྱུང་བའི་རྒྱ། །སངས་རྒྱས་གཞན་དུ་མ་ཚོལ་ཅིག །

[153a.7]བཅོམ་ལྷན་འདས་ཀྱིས་དེ་སྐད་ཅེས་བཀའ་སྒྲུལ་པ་དང་། །བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ནམ་མཁའི་སྟིང་པོ་ལ་
སོགས་པའི་འཁོར་འདུས་པ་ཐམས་ཅད་རབ་ཏུ་དགའ་མགྲུ་ཡི་རངས་ནས། །བཅོམ་ལྷན་འདས་ཀྱིས་གསུངས་པ་ལ་
མངོན་པར་བསྟོད་དོ། །

[153b.1]འཕགས་པ་འདའ་ཀ་ཡི་ཤེས་ཞེས་བྱ་བ་ཐེག་པ་ཆེན་པོའི་མདོ་རྗོགས་སོ། །

世尊復說是偈：

「諸法清淨性，應修無實想。
具足菩提心，應修大悲想。
諸法光明性，應修不可得。
有為法無常，應修無貪想。
心乃生智因，佛果莫他覓。」

世尊說是語已，虛空藏與會上一切眷屬，皆大歡喜，於世尊所說，稱揚讚歎。

聖臨終智大乘經

梵語：Āryātyayajñānanāmamahāyānasūtra.

藏譯：'phags pa 'da' ka ye shes theg pa chen po'i mdo/

漢譯：聖臨終智大乘經

頂禮一切佛、菩薩。

如是我聞：一時，世尊在色究竟天王的殊妙樓閣裡，為眷屬大眾說法。[當時，]虛空藏菩薩向世尊頂禮之後，請問了這麼個問題：「世尊，做為一名菩薩，應如何觀照臨終時的內心呢？」

世尊回答道：「虛空藏呀！一位菩薩若到了死亡之時，應當修習臨終智。

所謂的臨終智，是指：由於一切萬法自性清淨，所以應當修習 [一切諸法] 無實有之想。

由於一切法門總集於菩提心，所以應當修習大悲想。

由於一切萬法自性光明，所以應當修習不可得（無所緣）想。

由於一切有為法都是無常的，所以應當修習不貪著之想。

由於『證悟內心，便是智慧』，所以應當修習不需向他處尋覓佛果之想。」

世尊又用偈頌教授此理：

「諸法清淨性，應修無實想。
具足菩提心，應修大悲想。
諸法光明性，應修不可得。
有為法無常，應修無貪想。
心乃生智因，佛果莫他覓。」

世尊給予此番開示後，虛空藏菩薩等諸眷屬，皆大歡喜，咸皆稱揚讚歎世尊所言。

聖臨終智大乘經

{D4003} ཨོཾ། རྒྱ་གར་སྐད་དུ། ལྷ་མཚན་ཏི་རྣམ་ལྷན་ཅན་ལྷ་ལྷན་ལ།

聖臨終智經注
藏漢對照本繁體

བོད་སྐད་དུ། འཕགས་པ་འདུ་གཡེ་ཤེས་ཀྱི་མདོའི་རྣམ་པར་བཤད་པ།

梵語：Āryātyayajñānasūtravyākhyāna.

[171a.2] དཔལ་རྣམ་པར་སྣང་མཛད་ལ་ཕྱག་འཚལ་ལོ།

藏譯：'phags pa 'da' ka ye shes kyi mdo'i rnam par bshad pa/

[171a.2] མ་སྤྱིས་སྣོང་པའི་རྣམ་པ་ཉིད།

漢譯：聖臨終智經注

སྤྱི་བ་བསྟན་པས་སྣང་མཛད་པ།

敬禮吉祥毘廬遮那。

རྣམ་པར་སྣང་མཛད་ཕྱགས་ཇི་ཅན།

ལོངས་སྤྱོད་རྣོགས་སྤྱི་ཕྱག་འཚལ་ཏེ།

無生空相體，
示生而遍照，
遍照具大悲，
敬禮受用身。

[171a.2] རེས་པ་དོན་གྱི་མདོ་སྤེལ།

རྣམ་པར་བཤད་པ་ཅམ་བྱ་ཡིས།

མ་ལོངས་རེས་པའི་ལམ་འདོད་རྣམས།

ཚུལ་འདི་ལ་ནི་འཇུག་པར་གྱིས།

略注了義經，
志於無誤失，
決定正道者，
請入是理趣。

[171a.3] དགོས་འབྲེལ་གྱི་དོན་ལྡན་དུ་མ་བསྟན་ན་རྣོག་པ་དང་ལྷན་པ་དག་འཇུག་པར་མི་འཇུག་བས་དེ་བསྟན་ཏེ།

若不清楚呈現出 [造論的] 必要與關聯性，懂得考察分析的人們將不會趣入 [此論]。因此 [以下將說明必要與關聯性]：

[171a.3]འདའ་ཀ་ཡི་ཤེས་ཞེས་བྱ་བ་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་རྣམས་ཀྱི་སྤྲུགས་ཀྱི་གསང་བའི་མཛོད་འདི་ནི་བཟོད་པར་བྱའོ།།

དེ་སྟོན་པའི་ཚིག་གི་ཚོགས་ནི་ཚོད་པར་བྱེད་པའོ།།

དེ་བཟོད་པས་དེའི་དོན་ཁོང་དུ་རྒྱུད་པ་ནི་དགོས་པའོ།།

དེའི་དོན་ཁོང་དུ་རྒྱུད་པས་སེམས་རྟོགས་པའི་ཡི་ཤེས་སངས་རྒྱས་ཉིད་ཐོབ་པ་དེ་ནི་དགོས་པ་མཐར་ཕྱིན་པའོ།།

འབྲེལ་པ་ནི་མི་འབྲུང་བའི་ཕྱིར་དེ་ཉིད་ཤྲུགས་ལས་ཤེས་པར་བྱའོ།།

[171a.5]འདི་སྐད་བདག་གིས་ཐོས་པ་དུས་གཅིག་ན། བཙམ་ལྡན་འདས་འོག་མིན་ལྟའི་རྒྱལ་པོའི་ཁང་བཟངས་ན་བཞུགས་ཏེ། འཁོར་ཐམས་ཅད་ལ་ཚོས་སྟོན་པ་དང་ཞེས་བྱ་བས་ནི་སྤུན་སྤུམ་ཚོགས་པའི་སློང་གཞི་བསྟན་ཏེ། དེ་ལ་འདི་སྐད་བདག་གིས་ཐོས་པ་དུས་གཅིག་ན་ཞེས་བྱ་བ་ནི། སྤུད་པ་པོའི་ཐོས་པ་ཆེ་བ་ཉིད་དུ་བསྟན་ཏེ།

[171a.6]བཙམ་ལྡན་འདས་འོག་མིན་ལྟའི་རྒྱལ་པོའི་ཁང་བཟངས་ན་བཞུགས་ཏེ་ཞེས་པ་ནི། སྟོན་པ་སྤུན་སྤུམ་ཚོགས་པ་དང་། གནས་ཀྱི་ཡན་ལག་བསྟན་ཏེ།

[171a.6]དེ་ཡང་སྟོན་པ་ནི་ལོངས་སྤྱོད་ཚོགས་པའི་སྤྱི་ཤེས་པར་བྱའོ། །དེ་ཡང་ལང་ཀར་གཤེགས་པའི་མདོ་ལས། ལྟ་ཡི་པོ་བྲང་འོག་མིན་པོ། སྤྲིག་པ་ཐམས་ཅད་རྣམ་སྤངས་པ། །རྟག་དུ་རྣམ་པར་མི་རྟོག་ལྡན། །སེམས་དང་སེམས་ལས་བྱུང་བ་སྤངས། །སྟོབས་དང་མདོན་ཤེས་གང་ཐོབ་པ། །དེ་དག་ཉིང་འཛིན་དབང་བརྟེས་ནས། །ཚོགས་པའི་སངས་རྒྱས་དེ་འཚང་བྱ། །རླུལ་པ་རྣམས་ནི་འདིར་འཚང་བྱ། །ཞེས་གསུངས་པའི་ཕྱིར་རོ། །འཁོར་ཐམས་ཅད་ལ་ཚོས་སྟོན་པའི་སྤྱི་ཤེས་པའི་བྱང་རྒྱུ་སེམས་དཔའ་འབའ་ཞིག་ལ་སྟོན་གྱི། །ཉན་ཐོས་ཀྱི་འཁོར་ལ་ནི་མ་ཡིན་ནོ།།

[171b.1]བྱང་རྒྱུ་སེམས་དཔའ་ནམ་མཁའི་སློང་པོས་བཙམ་ལྡན་འདས་ལ་ཕྱག་བཙམ་ནས་འདི་སྐད་ཅིས་གསོལ་རྟོ། །བཙམ་ལྡན་འདས་བྱང་རྒྱུ་སེམས་དཔའ་ནམ་མཁའི་ཚོ་སེམས་ཇི་ལྟར་བཟུང་བར་བཞུགས་བྱ་བ་ནི་སློང་བསྐྱང་བ་བསྟན་ཏེ། དེ་ཡང་འདིར་འཁོར་གྱི་སློང་བསྐྱང་བའོ།།

「臨終智」是諸如來的心意密藏，此為「所詮」；
宣說此智的諸般文字，是「能詮」；
透過詮說此智而 [令人] 領會其義，則為「必要」；
由於 [學習者] 領會其義，從而獲得「了悟內心」之智慧——
佛果，那便是「究竟的必要」。
至於「關聯性」，由於尚未發生，所以需要隨後而了知。

「如是我聞：一時，世尊在色究竟天王殊妙樓閣，為眾眷屬說法。」所顯示的是圓滿的序分。其中，「如是我聞，一時」，顯示結集者的闡法殊勝。

「世尊在色究竟天王殊妙樓閣」，顯示導師圓滿以及處所圓滿。

此外，正如《入楞伽經》所說：「住色究竟天，離諸過失處。於彼成正覺，具力通自在，及諸勝三昧，現化於此成。」¹ 當知：導師為受用圓滿身（報身）。於此時，為一切眷屬說法，然而僅向菩薩說法，而非對聲聞眷屬說。

「虛空藏菩薩摩訶薩頂禮世尊已，白世尊言：『世尊！菩薩應云何觀臨終心？』」顯示發起因緣，在此處是眷屬發起。

[171b.2]དེའི་ཡན་ལག་གི་དོན་ནི་ལས་དང་ཉོན་མོངས་པ་དང་། ཤེས་བྱའི་སྐྱིབ་པ་བྱང་ཞིང་ཚོགས་ཚེན་པོ་གཉིས་
ཚོགས་པས་རྒྱབ་པ་དང་སེམས་ཅན་རེ་རེའི་དོན་དུ་བསྐྱེད་པ་དཔག་ཏུ་མེད་པར་དབྱེས་པ་ལ་སོགས་པར་འཇུག་
པའི་སྡོད་པ་འཕམ། ཚོས་ཟབ་མོ་ལ་བཟོད་པས་ནི་བྱང་རྒྱབ་སེམས་དཔའོ། །ནམ་མཁའ་ལྟ་བུའི་ཚོས་ཉིད་བྱུགས་སུ་
རྒྱུད་པའི་ཡི་ཤེས་མངའ་བས་ན་ནམ་མཁའི་སླིང་པོ་སྟེ་ལྷ་བ་པོའི་མིང་རོ། །རྟོག་པའི་མཚན་མ་ཐམས་ཅད་བཙོམ་
ཞིང་ཡང་དག་པའི་ཡི་ཤེས་དང་ལྡན་ལ། རྟག་ཆད་ལ་སོགས་པའི་མཐའ་ཐམས་ཅད་ལས་འདས་པའི་བཙོམ་ལྡན་
འདས་ལ་ལྷས་ངག་ཡིད་གྱིས་བྱུག་བཙའ་ཉེ་འོག་ནས་ལྷས་པ་འདི་རྟོག་ཅེས་ལྷས་སོ། །བཙོམ་ལྡན་འདས་ནི་ལྷ་མ་
བཞིན་ནོ། །

[171b.5]བྱང་རྒྱབ་སེམས་དཔའ་ནི་གཞི་སྟོན་པའི་རྒྱལ་བྱིས་དང་། དགེ་བ་ཚོས་སྤྱད་པའི་རྒྱལ་བྱིས་དང་།
སེམས་ཅན་གྱི་དོན་བྱེད་པའི་རྒྱལ་བྱིས་དང་ལྡན་པའོ། །

[171b.5]ནམ་འཆི་ཀ་མའི་སེམས་ནི། རྟོག་གི་རྒྱུད་ཕྱིར་འབྱུང་བའི་དུས་ཀྱི་ཚེ་ཞེས་གཙོ་བོར་སྤོངས་ཀྱང་རྟག་ཏུ་བསམ་
པར་བྱའོ། །

[171b.6]ཇི་ལྟར་བལྟ་བར་བགྱི་ཞེས་བྱ་བ་ནི་སེམས་འདིས་དོན་དམ་པའི་ཚོས་རྣམས་ནི་ཇི་ལྟར་ཤེས་པར་བྱ།
སེམས་དེའི་ངོ་བོ་ནི་གང་། སེམས་དེའི་རང་བཞིན་ནི་ཇི་ལྟ་བུ། དེ་ནས་ཀྱང་རྟོག་ཏུ་ཇི་ལྟར་བལྟ་ན། སེམས་དེའི་རང་
བཞིན་རྟོགས་ནས་ཇི་ལྟར་འགྲུར་སྟམ་པའོ། །

[171b.7]བཙོམ་ལྡན་འདས་གྱིས་བཀའ་སྒྲུབ་པ། ནམ་མཁའི་སླིང་པོ་བྱང་རྒྱབ་སེམས་དཔའ་ནམ་འཆི་ཀ་མའི་ཚོ།
འདའ་ཀ་ཡི་ཤེས་བསྟོན་པར་བྱའོ་ཞེས་གསུངས་པ་ནི་ལྷ་བའི་ལན་ཉེ་གོ་སྟེ་བས་མ་བཤད་དོ། །

其支分意義：由於淨除業、煩惱以及所知障，並且圓熟二種廣大資糧，臻於純熟；能為一切有情眾生，行持「入地獄無量劫」等事，或於深法得忍，故為「菩薩」；擁有智慧，通達猶如虛空之法性故，稱為「虛空藏」——這是發起者的名字；[虛空藏菩薩]以身語意頂禮已經摧壞（壞）一切分別相、具有（有）正智，並已超踰（出）常斷等一切邊際的世尊（出有壞／薄伽梵），並做如下啟白。世尊[一詞的意義]則於前已述。

「菩薩」具足三事：律儀戒、攝善法戒、饒益有情戒。

「臨終心」主要是指命風外逸之時。然而，平時仍應經常思惟〔佛於本經所開示臨終智之意義〕。

所謂「應云何觀」，是指思惟：應如何藉由此心而了知勝義諸法？心的體性是什麼？心的自性又是如何？此外，[心]在世俗中如何顯示？了悟心的自性之後又會如何？

「世尊告曰：『虛空藏！菩薩臨命終時，應修臨終智。』」所言屬於答問。此處易懂，不再贅述。

[171b.7]དེ་ལ་འདུལ་གཤམ་ཞེས་ནི་ཚོས་ཐམས་ཅད་རང་བཞིན་གྱིས་རྣམ་པར་དག་པས་ན་དངོས་པོ་མེད་པའི་འདུ་
ཤེས་བསྐྱེད་པར་བྱའོ་ཞེས་བྱ་བ་ལ་སོགས་པས་ནི་གཞུང་གི་དོན་རྒྱས་པར་བཀའ་སྩལ་ཏེ།

[172a.1]སེམས་འདིས་དོན་དམ་པའི་ཚོས་རྗེ་ལྟར་ཤེས་པར་བྱ་སྟེ་ལུ་ལུ་དེ་ལ་ཚོས་ཐམས་ཅད་རང་བཞིན་གྱིས་
རྣམ་པར་དག་པས་ན་དངོས་པོ་མེད་པའི་འདུ་ཤེས་བསྐྱེད་པར་བྱའོ་ཞེས་གསུངས་ཏེ། དེ་ལ་ཞེས་པ་ནི་དམིགས་
གྱིས་བརྒྱུང་བའོ།

[172a.2]འདུལ་གཤམ་ཞེས་བྱ་བ་ནི་དེ་བཞིན་གཤེགས་པ་རྣམས་ཀྱིས་སྟོན་བྱང་རྒྱུ་སེམས་དཔའི་སྣང་པ་སྦྱོར་
པ་ནི་འོག་ནས་འབྱུང་བ་ལྟ་བུར་ཤེས་པའི་ཡེ་ཤེས་དེ་ལ་དེ་སྐད་ཅེས་བྱའོ།

[172a.3]དོན་དམ་པ་ལུང་པོ་ཁམས་ལ་སོགས་པས་བསྐྱེད་པའི་ཚོས་ཐམས་ཅད་གདོད་མ་ནས་མ་སྐྱེས་པའི་ཕྱིར་
རང་བཞིན་གྱིས་རྣམ་པར་དག་པ་སྟེ། དེས་ན་དོན་གྱི་བྱེད་ལུས་པའི་དངོས་པོ་རྣམས་རང་བཞིན་གྱིས་མ་གྲུབ་
ཅིང་ངོ་ཉིད་མེད་པའི་འདུ་ཤེས་བསྐྱེད་པར་བྱའོ།

[172a.3]དེ་ཡང་ལང་ཀར་གཤེགས་པ་ལས། །གང་ཕྱིར་སྟོ་ཡིས་རབ་གཞིགས་ན། །རང་བཞིན་དག་ནི་མི་དམིགས་
ཏེ། །དེ་ཕྱིར་དེ་དག་བཟོད་དུ་མེད། །ངོ་པོ་ཉིད་ཀྱང་མེད་པར་བཤད། །ཅེས་གསུངས་པ་དང་། །གཞན་ཡང་དེ་
ཉིད་ལས། །ཡོད་དང་མེད་པའི་ཕྱོགས་བྲལ་ཞིང་། །རྒྱ་དང་རྒྱུན་གྱིས་སྤངས་པ་ཡི། །སྲིད་པ་རྒྱ་མེད་རང་མཐོང་ན་
ས། །སེམས་ཀྱི་རྒྱུད་ནི་རྣམ་པར་དག་ཅེས་གསུངས་སོ།

[172a.4]དེ་ལྟར་རང་བཞིན་གྱིས་རྣམ་པར་དག་པས་ཅི་ཡང་མེད་ན་སྣ་ཚོགས་སུ་སྤང་བ་གང་ཡིན་སྟེ་ལུ་ལུ་
ཐམས་ཅད་བྱང་རྒྱུ་གྱི་སེམས་སུ་འདུས་པས་ན་སྟེང་རྗེ་ཚེན་པོའི་འདུ་ཤེས་བསྐྱེད་པར་བྱའོ་ཞེས་གསུངས་ཏེ།
འཁོར་བ་དང་ལྷ་ལས་འདས་པའི་ཚོས་ཐམས་ཅད་རང་གི་བྱང་རྒྱུ་གྱི་སེམས་ཉིད་ཡིན་གྱི། ཕྱི་ལོ་དོན་དུ་སྟོ་
བ་རྣམས་འདོད་པ་ལྟར་ཡོད་པ་མ་ཡིན་ལོ།

「是中，臨終智者，謂：一切法自性清淨故，應修無實想。」
以此等 [內容] 廣演開示正文的意義。

或問：應如何藉由此心而了知勝義法？佛說：「是中， [臨終
智者，] 一切法自性清淨故，應修無實想。」其中，「是中」
表示針對主題而言。

所謂「臨終智」指的是：諸如來往昔行菩薩行，由下至上而出
生的能了知之智。

勝義 [之中]，蘊、界等所攝的「一切法」皆本來不生，所以
「自性清淨」；因此，應修此想：能起外境之作用的諸有為法，
皆自性不成、無體性。

也就是《入楞伽經》中所言：「以智觀察時，體性不可得；以
彼無可說，故說無自性。」² 同經還說：「常離於有無。因緣俱
捨離，令心悉清淨。」³

或問：如此自性清淨而什麼都沒有的話，那麼，諸般顯現又是
怎麼回事？佛說：「一切 [法] ⁴ 集於菩提心故，應修大悲想。」
也就是說，輪迴與涅槃的「一切法」，即是自己的菩提心，並
非如 [那些] 「說外境實有」的人們所主張那樣而存在。

[172a.6]དེ་ལྟར་ཡང་ཡང་ཀར་གཤེགས་པ་ལས། ཇི་ལྟར་བྱིས་པས་བརྟགས་པ་ཡི། བྱི་རོལ་གྱི་ནི་སྣང་བ་མི
ད། །སེམས་ནི་གཟུགས་བརྟན་བཞིན་དུ་སྣང་། །བག་ཚགས་ཀྱིས་ཀྱང་མགོ་གཡུང་བསྐྱང་། །ཞེས་གསུངས་ཏེ།

[172a.7]དེའི་ཕྱིར་མ་རྟོགས་པ་རྣམས་ལ་སེམས་ཅན་ལ་དམིགས་པའི་སྤྱིང་རྗེས་དེ་དག་གི་སྤྱུག་བསྐྱེལ་བ་དང་།
ཚོས་ལ་དམིགས་པའི་སྤྱིང་རྗེས་ཚོས་ཐམས་ཅད་མི་རྟོག་པ་དང་། སྤྱུག་བསྐྱེལ་བ་དང་། སྤྱིང་པ་དང་། བདག་མིང་
པར་བསྐྱོམ་པ་དང་། དམིགས་པ་མེད་པའི་སྤྱིང་རྗེ་དང་སྤྱིང་པ་ཉིད་བསྐྱོམ་སྟེ། དེ་ལྟར་སྤྱིང་རྗེ་ཚེན་པོས་བསྐྱོམས་
ན། དེར་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཚོས་ཐམས་ཅད་འདུས་ཏེ།

[172b.1]དེར་ཡང་ཚོས་ཡང་དག་པར་སྤྱད་པའི་མདོ་ལས། བཅོམ་ལྡན་འདས་དཔེར་བཞིན་ལའོ་ལོས་སྐྱུར་བའི་
འཁོར་ལོ་རིན་པོ་ཆེ་གང་མཚིས་པ་དེར་དཔུང་གི་ཚོགས་ཐམས་ཅད་མཚིའོ། །བཅོམ་ལྡན་འདས་དེ་བཞིན་དུ་བྱང་
ཚུབ་སེམས་དཔེར་སྤྱིང་རྗེ་ཚེན་པོ་གང་དུ་མཚིས་པ་དེར་སངས་རྒྱས་ཀྱི་ཚོས་ཐམས་ཅད་འདུས་ཞེས་གསུངས་སོ། །

[172b.2]འོ་ན་སེམས་དེའི་རང་བཞིན་རྗེ་ལྟ་བུ་སྤྱིང་པ་ལ། རང་བཞིན་གྱིས་འོད་གསལ་བས་ན་མི་དམིགས་པའི་
འདུ་ཤེས་བསྐྱོམ་པར་བྱའོ་ཞེས་གསུངས་ཏེ། རང་བཞིན་གྱིས་འོད་གསལ་བའི་ཕྱིར་ན་མ་མཁའ་ལྟར་ཅི་ལ་ཡང་མི་
དམིགས་པའི་འདུ་ཤེས་བསྐྱོམ་པར་བྱ་སྟེ། དེ་ལྟར་ཡང་ཡེ་ཤེས་སྣང་བའི་རྒྱན་ ལས། སེམས་ནི་རང་བཞིན་གྱིས་
འོད་གསལ་བ་སྟེ། སློ་བུར་གྱི་ཉེ་བའི་ཉོན་མོངས་པས་ཉོན་མོངས་ཀྱང་རང་བཞིན་ནི་ཀྱན་ནས་ཉོན་མོངས་པར་མི་
འགྱུར་ ཞེས་གསུངས་པ་དང་། ཡང་དེ་ཉིད་ལས། འཇམ་དཔལ་བྱང་ཚུབ་ནི་སེམས་ཀྱི་རང་བཞིན་འོད་གསལ་བའི་
ཕྱིར་རང་བཞིན་གྱིས་འོད་གསལ་བའོ། །ཅིའི་ཕྱིར་ན། རང་བཞིན་གྱིས་འོད་གསལ་བ་ ཞེས་བྱ་སྟེ། གང་རང་བཞིན་དེ་
ནི་ཀྱན་ནས་ཉོན་མོངས་པ་མེད་པས་ན་མ་མཁའ་དང་མཚུངས་ཏེ། ན་མ་མཁའའི་རང་བཞིན་ཅན་ན་མ་མཁའ་ཀྱན་
འགོ་བ་ན་མ་མཁའ་ལྟ་བུ་སྟེ། རབ་དུ་འོད་གསལ་བའི་ཕྱིར་རོ་ཞེས་གསུངས་སོ། །

關於這點，《入楞伽經》也說：「如愚所分別，外所見皆無。習氣擾濁心，似影像而現。」⁵

因此，對未了悟的眾人來說，透過緣眾生所生的悲心而觀修其苦；透過緣法所生的悲心，觀修一切法無常、苦、空、無我；並且觀修無緣悲與觀空。如此以大悲而修習，佛陀之「一切法」便已「集於」其中。

其中，亦如《法集經》所言：「世尊！譬如轉輪王所乘輪寶，隨往何處，一切四兵隨順而去。世尊！菩薩摩訶薩亦復如是，乘大悲心隨至何處，彼諸佛法隨順大悲自然而去。」⁶

或問：如此說來，心的自性又是怎麼一回事呢？佛說：「一切法自性光明故，應修不可得想。」也就是說，由於自性光明，因此應當修習此想：猶如虛空，於何處皆不可得（無緣）。此如《智光明莊嚴經》所言：「心法本來自性明亮，但為客塵煩惱之所塗污，而實不能染污自性。」⁷同經還提到：「妙吉祥！菩提自性明亮，心自性明亮。以何因故說自性明亮？謂即自性無染污故，與虛空等，虛空自性而悉周遍，如虛空性，畢竟自性本明亮故。」⁸

[172b.5]དོན་དམ་པ་དེ་ལྟར་ཡིན་ན་ཀུན་རྫོབ་ཅམ་དུ་རི་ལྟར་བལྟ་སྟམ་པ་ལ། དངོས་པོ་ཐམས་ཅད་མི་རྟག་པས་
ན་ཅི་ལ་ཡང་མི་ཆགས་པའི་འདུ་ཤེས་བསྐྱེད་པར་བྱའོ་ཞེས་གསུངས་ཏེ། ལྷ་དང་རྒྱུ་གྱིས་བསྐྱེད་པའི་དངོས་པོ་
ཐམས་ཅད་སྐྱད་ཅིག་མ་སྟེ། སེམས་ཅན་མི་གནས་པར་འགྱུར་ཞིང་འཕོ་བས་ན་མི་རྟག་པའོ། །དེའི་ཕྱིར་འདོད་པའི་
ཡོན་ཏན་གང་ཅི་ཡང་རུང་བ་ལ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའི་སེམས་མི་ཆགས་པར་དེའི་རང་བཞིན་སྟོང་པ་ཞི་བའི་
བདག་ཉིད་ཅན་དུ་བསྐྱེད་པར་བྱ་སྟེ། དེ་ཡང་ལྷ་དང་ལས་འདས་པ་ལས། གྱེ་མ་འདུས་བྱས་ནམས་མི་རྟག་སྟེ། ཞིང་
འཇིག་པའི་ཚོས་ཅན་ཡིན། རྣམས་ནས་འཇིག་པར་འགྱུར་བས་ན། །དེ་བས་ལྷ་དུ་ཞི་བ་བདེ། ཞེས་གསུངས་སོ། །

[173a.1]སེམས་དེའི་རང་བཞིན་རི་ལྟར་བ་བཞིན་དུ་རྟོགས་ན་ཅིར་འགྱུར་སྟམ་པ་ལ། སེམས་རྟོགས་ན་ཡེ་ཤེས་ཡིན་
པས་སངས་རྒྱུ་གཞན་དུ་མི་བཅའ་བའི་འདུ་ཤེས་རབ་དུ་བསྐྱེད་པར་བྱའོ་ཞེས་གསུངས་ཏེ། ཞོང་དུ་གསུངས་པ་ལྟ་
བུའི་སེམས་རང་བཞིན་གྱིས་འོད་གསལ་བའི་བདག་ཉིད་རི་ལྟར་བ་བཞིན་དུ་ཤེས་པའི་ཡེ་ཤེས་དེ་ཉིད་ལས་སངས་
རྒྱུ་ཞེས་ཐ་སྐད་ཉེ་བར་བཏགས་ཀྱི། དེ་ལས་གཞན་དུ་སངས་རྒྱུ་ཉིད་པར་མི་འགྱུར་ཏེ། དེ་ལྟར་ཡང་དོ་རྗེ་གཙོང་
པ་ལས། [173a.3]གང་གིས་ང་ལ་གཟུགས་སུ་མཐོང་། །གང་གིས་ང་ལ་སྐྱར་ཤེས་པ། །ལོག་པར་སྐོང་བར་ཤེས་པ་
སྟེ། རྟེན་པོ་དེ་ཡིས་ང་མི་མཐོང་། །སངས་རྒྱུ་རྣམས་ནི་ཚོས་ཉིད་ལྟ། །འདྲིན་པ་རྣམས་ནི་ཚོས་ཀྱི་སྟེ། ཚོས་ཉིད་
ཤེས་པར་བྱ་མིན་པས། །དེ་དག་རྣམ་པར་ཤེས་མི་རུས། ཞེས་གསུངས་པ་དང་། ལང་ཀར་གཤེགས་པ་ལས། །རྟོག་
པ་སྤངས་པའི་སེམས་ཉིད་ནི། །ཡིད་ཀྱི་རྣམ་ཤེས་བསྐྱེད་པ་སྟེ། ཚོས་རྣམས་ཐམས་ཅད་ཤེས་པའི་ཕྱིར། སེམས་ནི་
སངས་རྒྱུ་ཞེས་ངས་འཆད། །ཅེས་གསུངས་སོ། །

[173a.4]དོན་བསྟུན་པ་ལ་དགའ་བ་རྣམས་ཀྱི་ཕྱིར། བཅོམ་ལྡན་འདས་ཀྱིས་ཚོགས་སུ་བཅད་པ་དེ་བཀའ་སྒྲུལ་པ།
ཚོས་རྣམས་རང་བཞིན་རྣམ་དག་པས། །དངོས་པོ་མེད་པའི་འདུ་ཤེས་བསྐྱེད། །བྱང་ཆུབ་སེམས་དང་རབ་ལྡན་པ་
ས། །སྟིང་རྗེ་ཆེན་པོའི་འདུ་ཤེས་བསྐྱེད། །རང་བཞིན་མི་དམིགས་འོད་གསལ་བས། །མི་དམིགས་པ་ཡི་འདུ་ཤེས་
བསྐྱེད། །དངོས་པོ་ཐམས་ཅད་མི་རྟག་པས། །དངོས་པོ་ཅི་ལའང་མི་ཆགས་བསྐྱེད། །སེམས་ནི་ཡེ་ཤེས་འབྱུང་བའི་
རྒྱ། །སངས་རྒྱུ་གཞན་དུ་མ་ཚོལ་ཅིག །ཅེས་གསུངས་ཏེ།

或問：即或勝義如此，然僅就世俗而言，又應如何看待？佛說：
「一切有為法無常故，應修無所貪著想。」也就是說：由因與
緣所生起的一切有為法，都是剎那性的——由於有情眾生不會
常住停留而 [總是] 遷轉，因此無常；是故，菩薩對於任何妙
欲功德，都應不起貪心，並應觀其為具有「自性空而寂靜」之
本性者。如同《大般涅槃經》所說：「諸行無常，是生滅法，
生滅滅已，寂滅為樂。」⁹

或問：若如實了悟心之自性，當會如何呢？佛說：「若悟心者，
是為智慧，是故應修¹⁰佛果不假外求想。」如同佛於前文所說
之心，其本性為自性光明。如實通曉此本性之智，故稱為「佛
陀」；若非如此，將無法得到佛果。正如《金剛經》所言：「若
以色見我，以音聲求我，是人起邪觀，不能當見我。應觀佛法
性，即導師法身，法性非所識，故彼不能了。」¹¹《入楞伽經》
也說：「意識若轉依，心則離濁亂；我說心為佛，覺了一切法。」¹²

為了歸攝其義，並使大眾歡喜之故，「世尊復說是偈：

『諸法清淨性，應修無實想。
具足菩提心，應修大悲想。
諸法光明性，應修不可得。
有為法無常，應修無貪想。
心乃生智因，佛果莫他覓。』」

[173a.6]ཚོས་ཐམས་ཅད་རང་བཞིན་གྱིས་རྣམ་པར་དག་པའི་ཕྱིར། དངོས་པོའི་མཚན་ཉིད་རྒྱུ་ཡོད་དེ། མ་བྱང་བ་
དངོས་པོར་འདུ་ཤེས་བསྐྱེད་པ་ནི་སྐྱེས་སུ་སློན་པ་གང་ཞིག་སླིག་ཆུང་ལ་ལྷན་བྱ་བ་དང་། བརྒྱབ་བར་འདོད་པ་
བཞིན་ཏེ། བྱང་ཚུབ་སེམས་དཔས་དེ་ལྟར་མི་བལྟའོ།

[173a.7]དེ་ལྟར་ཡང་ལང་ཀར་གཤེགས་པ་ལས། སེམས་སྤྱོད་ལེ་སླིག་ཆུ་ལ། །ཇི་ལྟར་དབྱིད་ཀ་གཡོ་བ་ནི། །རི་
དགས་རྣམས་ནི་ཆུ་འཛིན་ཏེ། །དེ་ལ་དངོས་པོ་ཡོད་པ་མིན། །ཞེས་གསུངས་པ་ལྟ་བུའོ།

[173b.1]དོན་དམ་པར་ན་བྱང་ཚུབ་གྱི་སེམས་གདོད་མ་ནས་མ་སྐྱེས་པའི་ཕྱིར་དེ་ལྟར་མ་རྟོགས་པའི་འགོ་བ་རྣམས་
ལ་སྐྱེ་མའི་སྐྱེས་སུ་ལ་སྐྱེ་མའི་སྐྱེས་སུ་གཞན་གཉིས་པ་སྟོང་རྗེ་བསྐྱེད་པ་ལྟར་སྟོང་རྗེ་ཆེན་པོ་བསྐྱེད་པར་བྱ་སྟེ། དེ་
ལྟར་ཡང་ལང་ཀར་གཤེགས་པ་ལས། །ཚུ་དང་ཤིང་དང་གྲོ་མོ་ལས། །སྐྱེ་མ་རྣམ་པར་མཛེས་ཀྱུར་གྱང་། །སྐྱེ་མ་དེ་ནི་
མེད་པ་སྟེ། །ཚོས་གྱི་རང་བཞིན་དེ་བཞིན་ནོ། །ཞེས་གསུངས་ཏེ། དེ་ལྟར་བསྐྱེད་པ་ན་དམིགས་པ་མེད་པའི་སྟོང་རྗེ་སྐྱེ་
སྟེ། །སྟོང་རྗེའི་མཚན་ཡིན་ནོ། །དེ་ནི་རང་བཞིན་གྱིས་གསལ་བས་ནམ་མཁའ་ལྟར་དམིགས་སུ་མེད་པའི་ཕྱིར་རང་གི་
རྣམ་པར་རྟོག་པ་ཙམ་ལས་ལོགས་ན་གྲུབ་པའི་དངོས་པོ་མེད་པ་བཞིན་རྒྱ་བྱིས་པ་རྫོངས་པ་རྣམས་མོ་གཤམ་གྱི་སུ་
དང་། །མི་ལམ་ལྟ་བུ་ལ་འདོད་ཆགས་པ་ལྟར་བྱང་ཚུབ་སེམས་དཔས་ཞེན་པའི་ཆགས་པ་མི་སྐྱེད་དོ།

[173b.4]དེ་ཡང་ལང་ཀར་གཤེགས་པ་ལས། །རྣམ་པར་རྟོག་ལས་གུད་ན་ནི། །འདུས་བྱས་འདུས་མ་བྱས་མེད་
ན། །མི་ལམ་མོ་གཤམ་སུ་བཞིན་སུ། །བྱིས་པ་ཕྱོགས་བསྐྱེད་འཛིན་པར་བྱེད། །ཅེས་གསུངས་སོ། །སེམས་རྣམ་པར་
རྟོག་པའི་དྲི་མ་དག་པ་ཉིད་ཡང་དག་པའི་ཡེ་ཤེས་ཞེས་བྱ་སྟེ། དེ་ཉིད་སངས་རྒྱས་ཞེས་བྱ་ཡི། །མཚན་དང་དཔེ་བྱང་
གྱིས་བརྒྱན་པའི། །གཟུགས་གྱི་སྐྱེ་ནི་དེ་ལྟར་མ་ཡིན་ནོ།

一切法自性清淨故，方有諸有為法之性相 [可言]。若有「未
諳此理而生實有之想」者，即如愚夫將陽焰視為水，欲加取用，
而行洗浴、飲用一般。然而，菩薩則不如此看待 [諸法]。

正如《入楞伽經》中所言：「**譬如陽焰誑惑諸獸，令生水想而
實無水。**」¹³

於勝義中，菩提心本來不曾生。因此，對於未能了悟此理的諸
眾生，應當如同 [某位] 幻現之人對另一名幻現之人生起悲心
那樣，修習大悲心。箇中道理亦如《入楞伽經》所說：「**猶如
幻所現，草木瓦礫等；彼幻無所有，諸法亦如是。**」¹⁴ 若能如
此修習，將會生起無緣大悲——此乃最上之悲心。那（最上的
無緣大悲）也是自性光明的，所以猶如虛空而不可得（無緣）。
是故，只有自己的分別念，除此之外，並沒有可成立之實有法；
同理，凡愚眾生會對如同石女與夢 [之諸法] 生起貪欲，但菩
薩並不生起耽著貪愛。

正如《入楞伽經》所言：「**無有為無為，惟除妄分別；愚夫迷
執取，如石女夢子。**」¹⁵ 清淨內心的分別垢染，就是所謂「正智」，
也即：「**所云佛陀者，非為具相好，彼色身之謂。**」¹⁶

[173b.5] དེ་ལྟར་ལང་ཀར་གཤེགས་པ་ལས། །མངོན་པར་འདུ་བྱེད་མཚན་རྣམས་གྱིས། །སངས་རྒྱལ་མཚན་ལྡན་
མ་ཡིན་ཏེ། །དེ་དག་འཁོར་ལོས་སྐྱར་ཡིན་བསྟན། །དེས་ནི་སངས་རྒྱལ་མི་བརྗོད་དོ། །སངས་རྒྱལ་མཚན་ནི་ཡི་ཤེས་
ཏེ། །ཉལ་བའི་ཉེས་པ་རྣམས་སྤངས་པ། །སོ་སོ་རང་རིག་ལྟ་བུ་རྟོགས། །ཉེས་པ་སོ་སོར་རྣམ་འཛོམས་པའོ། །ཞེས་གསུངས་
སོ། །

[173b.6] འོ་ན་སངས་རྒྱལ་དེས་འགྲོ་བའི་དོན་རི་ལྟར་མཛད་སྟུང་པ་ལ། དེ་ཡང་ལང་ཀར་གཤེགས་པ་ལས། །ཉི་
མ་ཟླ་བ་མེ་ཡི་འོད། །དེ་བཞིན་འབྱུང་བ་ནོར་བུ་རྣམས། །རྣམ་པར་མི་རྟོག་ཤིན་ཏུ་འབྱུང་། །དེ་བཞིན་སངས་རྒྱལ་
སངས་རྒྱལ་ཉིད། །ཅེས་གསུངས་པ་ལྟ་བུའོ། །

[173b.7] མཇུག་བསྐྱེད་ལྱིར། །བཅོམ་ལྡན་འདས་གྱིས་དེ་སྐད་ཅེས་བཀའ་སྩལ་པ་དང་། །བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་
ནམ་མཁའི་སློང་པོ་ལ་སོགས་པ་འཁོར་ཐམས་ཅད་རབ་ཏུ་དགའ་ནས་བཅོམ་ལྡན་འདས་གྱིས་གསུངས་པ་ལ་
མངོན་པར་བསྟོད་དོ་ཞེས་པ་གོ་སྐྱེ་བས་མ་བཤད་དོ། །

[174a.1] ཤེས་རབ་དང་ལྡན་གང་དག་ཅིག །
འཁོར་གྱི་རྒྱ་མཚོ་སྐད་ཅིག་གིས། །
སློལ་བྱེད་མདོ་ལྡེ་འདི་བཤད་པས། །
འགྲོ་ལྷན་རང་སེམས་རྟོགས་པར་ཤོག། །

[174a.2] འཕགས་པ་འདའ་ཀ་ཡི་ཤེས་གྱི་མདོའི་རྣམ་པར་བཤད་པ། །སློབ་དཔོན་སྤུངས་ལྷན་ལྟུངས་མཛད་པ་རྟོགས་
སོ། །།

如是，就如《入楞伽經》所言：「佛非是有為，所具諸相好；
是輪王
功德，非此名如來。佛以智為相，遠離於諸見；自內證所行，
一切過皆斷。」¹⁷

或問：那麼，佛陀如何行持利生事業呢？正如《入楞伽經》中所言：
「日月燈光焰，大種及摩尼；無分別作用，諸佛亦如是。」¹⁸

[經末，] 為了要結尾，故說：「世尊說是語已，虛空藏與會
上一切眷屬，皆大歡喜，於世尊所說，稱揚讚歎。」此處易懂，
不再贅述。

此經注能令，
具慧剎那間，
解脫生死海，
願眾悟自心。

阿闍梨慧海所造聖臨終智經注

{D4004} ཨོཾ། རྒྱ་གར་སྐད་དུ། ལྷ་ཏུ་ཨ་ཏི་རྫོ་ན་མ་དུ་ཡུ་ན་སྐྱ་ཏ་བྲི་ཏི།

[174a.3] བོད་སྐད་དུ། འཕགས་པ་འདའ་ཀ་ཡི་ཤེས་ཞེས་བྱ་བ་ཐེག་པ་ཆེན་པོའི་མདོའི་འགྲེལ་པ།

[174a.3] མངས་རྒྱས་དང་བྱང་རྒྱུ་སེམས་དཔའ་ཐམས་ཅད་ལ་ཕྱག་འཚལ་ལོ།

[174a.3] རང་གཞན་དོན་གྲུབ་དྲི་མེད་སློ་ལྡན་པ།

སྐྱ་གཉིས་ལྡན་པའི་འདྲིན་པ་དེ་ལ་ཕྱག་འཚལ་ནས།

ཚོས་ཉིད་དོན་གསལ་འདའ་ཀ་ཡི་ཤེས་ཀྱི།

དོན་གསལ་ཕྱིར་ནི་འབད་པ་ཆེན་པོ་བྱ།

[174a.4] འདི་སྐད་བདག་གིས་ཐོས་པའི་དུས་གཅིག་ན་ཞེས་བྱ་བ་ལ་སོགས་པ་གསུངས་ཏེ། དེ་ལ་ཉན་ཐོས་པ་ལ་

ཅིག་གིས་ལོག་པར་རྟོག་པ་བསལ་བའི་ཆེད་དུ་ཚོག་གི་ཆ་རྣམས་པ་བཞི་དང་ལྡན་པར་བཤད་པ་ལོ།

聖臨終智經釋

藏漢對照本繁體

梵語：Āryātyayajñānanāmamahāyānasūtravṛtti.

藏譯：'phags pa 'da' ka ye shes zhes bya ba theg pa chen po'i mdo'i 'grel pa/

漢譯：聖臨終智經釋

敬禮一切佛菩薩。

自他義利成、無垢具慧者——
導師¹⁹具二身，今於彼禮已，
能顯法性義，臨終智義理，
為令顯明故，當發大精勤。

經中提到「如是我聞：一時……」等句。這是為了解決某些聲聞行者的顛倒分別，藉由四句而說的。

[174a.5]བཙམ་ལྷན་འདས་འོག་མིན་ལྷའི་རྒྱལ་པོའི་ཁང་བཟངས་ན་བཞུགས་ཏེ་ཞེས་བྱ་བ་ལ་སོགས་པ་གསུངས་ཏེ། བཙམ་ལྷན་འདས་ནི་ཉོན་མོངས་པ་དང་ཉེ་བའི་ཉོན་མོངས་པ་ཐམས་ཅད་བཙམ་པས་སོ། །ལྷན་པ་ནི་ཡོན་ཏན་རྒྱལ་དང་ལྷན་པས་སོ། །འདས་པ་ནི་འཁོར་བ་དང་ལྷན་པ་ལས་འདས་པ་གཉིས་ཀ་ལ་མི་གནས་པ་སྟེ། མངོན་པར་རྟོགས་པ་ལས་ཀྱང་། རྗེ་རོལ་པ་རོལ་མཐའ་ལ་མིན། །དེ་དག་བར་ན་མི་གནས་ཤིང་། །དུས་རྒྱུས་མཉམ་པ་ཉིད་ཤེས་པས། །ཞེས་བཤད། ཡང་། །འཁོར་བ་དང་ནི་ལྷན་པ་འདས། །འདི་གཉིས་ཡོད་པ་མ་ཡིན་ཏེ། །འཁོར་བ་ཡོངས་སུ་ཤེས་པ་ལ། །ལྷན་པ་འདས་ཞེས་བརྗོད་པ་ཡིན། །ཞེས་གསུངས་པས་ན་བཙམ་ལྷན་འདས་སོ། །

[174a.7]ཁ་ཅིག་ནི། མ་རིག་གཉིད་ལས་སངས་སྤྱིར་དང་། །སློབ་སྦྱོར་བྱེད་ན་སངས་རྒྱས་ཞེས་པ་དང་ཡང་མཚུངས་སོ། །

[174b.1]ཡང་ན་བཙམ་པ་ནི་བདུད་ལ་སོགས་པ་བཞི་བཙམ་པའམ། ལྷན་པ་ཡོན་ཏན་དང་ལྷན་པས་སོ། །

[174b.1]དེས་སྟོན་པ་བཤད་ནས་གནས་ནི་འོག་མིན་ཅེས་པས་ཏེ། འོག་མིན་གྱི་གནས་སྤྱི་བོ་བཞུགས་པའི་ཞིང་ཁམས་དེ་ལས་ལྷའི་རྒྱལ་པོ་རྟོག་པ་དང་བཟུང་བའི་ལྷ་བཞུགས་པས་ན་དེའི་ཁང་བཟངས་སོ། །བཞུགས་པའི་སྤྱོད་ལམ་གྱིས་སོ། །ཡང་ན་མཉམ་པར་གཞག་པས་ཞེས་འཆད་དོ། །

[174b.2]ཚོས་སྟོན་པ་དང་རྣམ་པར་དཀར་བའི་ཚོས་གཞན་སྟོན་པ་ལ་ལྷ་བོ་སྟོན་གྱི་གང་ཟག་བཞུགས་པའི་སྤྱིར་ཡང་དེའི་ཚོ་བྱང་རྒྱལ་ཁམས་དཔལ་ཁམས་དཔལ་ཚེན་པོ་རྣམ་མཁའི་སྟོང་པོས་སོ། །

經中提到「世尊在色究竟天王殊妙樓閣……」等。「世尊（出有壞）」是指摧（壞）一切煩惱及隨煩惱；而「有」是指具有六種功德；「出」則是指不住於輪迴與涅槃二邊。《現觀莊嚴》也說：「非此岸彼岸，不住其中間，知三世平等，故名般若度。」²⁰又有道是：「生死及涅槃，二俱無所有；若了知生死，此即是涅槃。」²¹如此合稱，即〔解釋了〕「出有壞」〔的意義〕。

有些人則說：「無明夢覺故、慧廣開故，名為佛陀。」²²其理也是相通的。

或說：「『壞』是指摧壞四魔等，『有』則是具有功德〔的意思〕。」

如此解說了導師之後，解說處所——「色究竟天」。在色究竟天的密嚴剎土中，住有無念天的「天王」，因此稱為「殊妙樓閣」。
〔佛在該處〕行持安住威儀，也有說為「〔佛在該處〕平等安住」的。

為了表示請求說法與請求演說其他鮮白善法者的身分，故說「爾時虛空藏菩薩摩訶薩……」。

[174b.3]དེ་ལ་སྟོན་པ་དག་པ་བཅོམ་ལྡན་འདས་ལོངས་སྤོང་རྫོགས་པའི་སྐྱེ་དང་ལྡན་པས་གནས་འོག་མིན་དུ་ལྷ་བ་པོ་དག་པ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔས་ལྷན་པས་དེ་ལོ་ན་ཉིད་བྱང་འཇུག་ལ་སོགས་པ་སྐྱགས་ཀྱི་དོན་དུ་འགྲེལ་པ་ཡང་ཡོད་དོ།།

[174b.3]ལྷན་པའི་ཚོག་ནི་བཅུན་པ་བཅོམ་ལྡན་འདས་ལ་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔས་ལ་ནམ་འཆི་ཀ་མའི་སེམས་ཇི་ལྟར་བཏྲ་བར་བཀྱི་ཞེས་གསོལ་པ་དང་ཞེས་བྱ་བ་སྟོས་ཏེ། དེ་ལ་བཅོམ་ལྡན་འདས་ལ་སོགས་པ་ཉ་ཅང་སྟོས་པས་ཚོག་གོ།།

[174b.4]བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔས་ཞེས་པ་ནི། བྱང་ཆུབ་ནམ་མཁའི་མཚན་ཉིད་དེ། རྟོག་པ་ཐམས་ཅད་སྤངས་ཕྱིར་རོ། ཞེས་བཤད་པ་ནས། གཏོང་བ་ཆེ་དང་སྟོ་ཆེ་བ་དང་མཐུ་ཆེ་དང་། རྒྱལ་བ་རྣམས་ཀྱི་ཐེག་ཆེན་མཚོག་ལ་ལྷགས་པ་དང་། ལོ་ཆ་ཆེན་པོ་བཞོས་ཤིང་བདུན་གྱི་སྐྱེ་འདུལ་བ། དེ་ཡི་ཕྱིར་ན་སེམས་དཔས་ཆེ་ཞེས་རབ་དུ་བརྗོད། ཚེས་གསུངས་པས་ཆེན་པོའི་དོན་ཡང་དེ་ཡིན་ཏེ། སེམས་ཅན་གྱི་[174b.6]དོན་ལ་དཔའ་བས་སོ་ཞེས་ཀྱང་བཤད།

[174b.5]འཕགས་པ་²ནི་ལས་དང་ཉོན་མོངས་པ་ལས་རིང་དུ་གྱུར་པས་འཕགས་པ་སྟེ། ཉེན་ཅིང་འབྲེལ་བར་འབྱུང་བའི་ཕྱིབས་བཅོམ་པས་སོ། དེས་ན་ཨ་རྟ་གྱི་སྐྱེ་ལས་བཤད་དོ། མིང་གིས་མཚོན་ནས་ནམ་མཁའི་སྟོང་པོས་ཚོས་རྟགས་ཀྱི་ཕྱག་རྒྱ་བཞི་ཡིས་རྒྱས་ཐེབས་པའི་སེམས་ཅན་གྱི་ནམ་འཆི་བ་སྟེ། མི་རྟག་པར་གྱུར་པས་ཉེན་ཅིང་འབྲེལ་བར་འབྱུང་བ་ཡན་ལག་བཅུ་གཉིས་སུ་འཁོར་བའི་སེམས་ཅན་དེ་མི་རྟག་པ་སྟེ། སྟོག་འཛོམས་པ་འཆི་ཀ་མ་རྒྱལ་པོ་ལ་གདམས་པའི་མདོ་ལ་སོགས་པ་ལས་འབྱུང་བའི་དུས་སུ་སེམས་ཇི་ལྟར་བཏྲ་བར་བྱ་ཞེས་ལྷན་པ་དང་།

其中，也有按照密法的意義所做的解釋：具足報身的清淨導師世尊在色究竟天，由於清淨的請法者菩薩問法，於是 [宣說] 真如、雙運等 [理趣] 。

問法的文句，則為：「世尊！菩薩應云何觀臨終心？」關於這點，「世尊……」等語已經 [描寫得] 極其詳盡，應已足夠 [說明，不待多言] 。

所謂「菩薩」，有道是：「菩提行相如虛空，已斷一切分別故。」²³ 此外，[經中也說：] 「大施大慧大威德，諸佛最上大乘住，擐大鎧甲降魔幻，是故名為摩訶薩。」²⁴ 據此，「大」的意思也有「於眾生利勇悍，故名 [摩訶薩]」²⁵ 一說。

「聖」是指已經遠離業與煩惱，故而超勝；亦即能摧毀緣起之輪輻。因此，根據阿羅漢（arhat）一詞而做解說。以名字而顯示 [其意義] 之後，虛空藏問道：以四法印所印持的有情眾生臨終時——也即如同《教王經》等經典中所說，由於無常，所以依十二緣起而流轉的眾生是無常的，如此一來，[當他們的] 命遭摧壞、臨終之時，「應云何觀」。

[175a.1]བཙམ་ལྷན་འདས་ཀྱིས་བཀའ་སྤྲུལ་པ། ནམ་མཁའ་སྤྲིང་པོ་ཤྲོད་ཀྱིས་ང་ལ་ལྷུས་པ་དེ་ལེགས་ཏེ་ཡིད་དང་
བའི་སྐོ་ནས་ཉོན་ཅིག །ངས་ལེགས་པར་བཤད་པར་བྱ་ཡི་ཞེས་བཀའ་སྤྲུལ་ཏེ། མོག་མ་ནས་རང་གི་སེམས་མ་རྟོགས་
པས་འཁོར་བར་འབྱམ་པས་ན་དེ་ལ་སྐྱེ་ག་ན་འཆི་རྣམས་དང་བྲལ་བ་མི་སྲིད་དོ། །རྟེན་ཅིང་འབྲེལ་བའི་ཚོས་ལས་
མ་འདས་པའི་ཕྱིར་རོ། །དེའི་ཕྱིར་ན་སྐྱེ་ག་ན་འཆི་དང་འབྲལ་བར་འདོད་པས་འདའ་ཀའི་ཡེ་ཤེས་ལྷན་གྱིས་གྲུབ་པ་
སྐྱོས་པ་དང་བྲལ་བ་དེ་བསྐྱོམ་པར་བྱའོ། །དུས་ལས་མཚོན་ནས་ནམ་འཆི་ཀ་མའི་བསྐྱོམ་པར་བྱའོ། །དེ་ཡང་། བྱ་བ་
སྐྱབ་པར་བྱེད་པ་ལ། །བརྟན་པས་འབྲུབ་པས་སྐྱེས་བྱ་དང་། །མགོ་ལ་མེ་ཤོར་ཇི་བཞིན་ནོ། །ཞེས་གསུངས་པས་རབ་
རྟེན་བསྐྱོམ་པར་བྱའོ་ཞེས་གང་བསྐྱོམ་པའི་དངོས་པོ་དང་བཅས་པས་བརྟན་ནས།

[175a.3]དེ་ནི་དེ་དག་གི་ངོ་བོ་ཉིད་སྐྱོས་པ་དང་བཅས་པ་འཆད་པར་འདོད་ནས་དྲི་བས་འདའ་ཀ་མའི་ཡེ་ཤེས་
ཞེས་བྱ་བ་དེ་གང་ཞེ་ན་ཞེས་དྲིས་པ་དང་། དེ་ལ་ཞེས་ལྟལ་རྟེན་བྱས་ཏེ་ཡེ་ཤེས་བསྐྱོམ་པ་དེའོ། །

[175a.4]ཇི་ལྟར་བསྐྱོམ་ན། ཚོས་ཐམས་ཅད་རང་བཞིན་གྱིས་རྣམ་པར་དག་པས་ན་དངོས་པོ་མེད་པའི་འདུ་ཤེས་
རབ་རྟེན་བསྐྱོམ་པར་བྱའོ་ཞེས་བྱ་བ་ནི། ཚོས་ཐམས་ཅད་ཅེས་པ་ནི་གངས་དང་དངོས་པོའི་ཐམས་ཅད་དེ་མ་ལུས་
པའོ། །ཚོས་ནི་མཚན་ཉིད་འཛིན་ཕྱིར་ཚོས་ཞེས་བྱ་ཞེས་གསུངས་པས་བྱུང་བར་བྱ་བའི་བྱུང་བྱ་ལ་མ་བྱུང་བ་མེད་
པས་ན་ཚོས་ཐམས་ཅད་རང་བཞིན་ནམ་ངོ་བོ་ཉིད་ཀྱིས་རྣམ་པར་དག་པ་སྟེ།

[175a.6]དགོན་བརྗེགས་ལས། ཚོས་རྣམས་ཐམས་ཅད་དག་པ་སྟེ། །ཉེས་སྦྱོན་ལ་སོགས་དམིགས་པ་མེད། །དེ་བས་
རང་བཞིན་ངོ་བོ་ལ། །དངོས་སོགས་འཛིན་པ་ག་ལ་སྲིད། །ཅེས་གསུངས་པས་ན་རང་དང་སྦྱིའི་ཚོས་དེ་ཐམས་ཅད་
དངོས་པོ་མེད་པས་དོན་ངོ་བོ་ཉིད་ཀྱིས་སྦྱོང་བ་བརྗོད་རྟེན་པའི་གསལ་སྣང་ངོ་བོ་ཉིད་ལས་འདས་པར་བཤད་
དོ། །

「世尊告曰：『虚空藏！善哉！仁者问我。欢喜乐听！我当为汝善说。』後復告曰：『本來不悟自心故，流轉輪迴。是故，於中能離生老病死者，無有是處，未曾出過緣起故。是故，欲離生老病死者，應修任運離戲臨終智，時至當修臨終智。謂：於所成就事，精勤當成就，如人救頭燃。』」²⁶如經中所言，因此「應修 [臨終智]」。這是連同所應修習之事而宣說。

接著，[虛空藏菩薩] 欲 [請佛] 分別解說（開示），所以問道：「彼臨終智云何？」至於「於彼……」則是 [將臨終智] 做為對境，而說「應修 [臨終] 智」。

應如何修習呢？所謂「一切法自性清淨故，應善修無實想」，「一切法」泛指一切數量與一切有為法，無一例外。至於「法」，有道是：「能持性相，故名為法。」²⁷ 因此，關於所周遍的對象，則是無所不遍，所以說「一切法」，並且是「自性清淨」的。

關於此點，正如《寶積經》所言：「一切法清淨，過等不可得，是故於自性，豈能執實等？」²⁸ 故說：由於從自身與總體而言的一切法皆無實有，因此實際上是體性空、不可言說的明相，[它] 超越了體性。

[175a.7]དེའི་ཕྱིར་ན། རྣམ་མཁའ་མཐོང་ཞེས་སེམས་ཅན་ཚོག་ཏུ་རབ་བརྗོད་པ། རྣམ་མཁའ་རི་ལྟར་མཐོང་སྟེ་དོན་འདི་བཟླས་པར་བསྟེ། དེ་ལྟར་ཚོས་མཐོང་བ་ཡང་དེ་བཞིན་གཤེགས་པས་བསྟན། ཚེས་དཔེ་དོན་སྦྱར་བ་ཡང་ཡང་བཤད་དོ།

[175b.1]དེས་དངོས་པོ་དོན་དམ་མཚན་ཉིད་ལ་གནས་པ་བཤད་ནས་གང་ཟག་ལ་ལྟོས་པ་བསྟན་པའི་ཕྱིར་ཀུན་རྫོབ་རྒྱ་ཚད་མེད་པ་བསྟན་པའི་ཕྱིར་ཀུན་རྫོབ་ལ་རྒྱ་འབྲས་ལ་གནོད་པ་མེད་པ་སྤང་བའི་ཕྱིར། ཚོས་ཐམས་ཅད་བྱང་ཆུབ་སེམས་སུ་འདུས་པས་ན་སྟོང་རྗེ་རྗེ་པོའི་འདུ་ཤེས་རབ་ཏུ་བསྐྱེད་པར་བྱའོ་ཞེས་བྱ་བ་གསུངས་ཏེ། གང་ཟག་ཤེས་རབ་ཤས་རྒྱུ་བ་སྟོ་ཐ་མ་ལ་བསྐྱབ་པ་རྣམས་ལ་ལྟོས་ནས་སྤང་བ་འདི་མེད་པ་མ་ཡིན་ཏེ། ཚོས་ཐམས་ཅད་ཀྱི་རྩ་བ་གཞན་ལས་མི་གནོད་པས་བྱང་པར་བྱ་བར་ཐེག་པ་རྣམ་གཉིས་ཀྱང་ཁས་ལེན་པར་སྤང་ན་དེ་ལས་འདི་རབ་ཏུ་མི་གནས་པ་དོན་གསལ་སྟོང་པར་གནས་པས་ན། སྟོང་པ་ཁོ་ན་ཡང་མིན་ཏེ། སྟོང་ཉིད་སྟོང་རྗེ་པོ་ཅན། ཞེས་བཤད།

[175b.3]ཐེག་པ་པོར་མ་རྣམས་མི་གནོད་པ་ཅམ་ཡོད་པས་མིན་ཏེ། མན་འདོགས་དང་བཅས་པས་གནས་པས་ཐེག་པ་པོ་ཞེན་ཆེན་གསལ་ལས་ཀྱང་། བྱང་ཆུབ་སེམས་ལ་རབ་གནས་པ། སྟོང་ཉིད་ལ་སོགས་ཐེག་པ་པོ་རིང་། ཐབས་དང་ཤེས་རབ་བྱང་འབྲེལ་ན། སྟོང་ཆུ་ལ་གང་ལྟར་གནས་ཀྱང་སྟེ། ཁོ་ན་ཉིད་ལ་འགྱུར་བ་མེད། ཚེས་གསུངས་པ་དང་། དབུ་མ་དེ་ཁོ་ན་ཉིད་ལས། སྟོང་རྗེ་པོ་ལྷུ་ལྟ་སེམས་ཅན་ཏེ། དེ་རྒྱ་བྱང་ཆུབ་སེམས་ལས་བྱང་། ཞེས་པས་ན་འགལ་བ་མེད་པ་དང་།

[175b.5]བསྐྱབ་བཏུས་ལས་ཀྱང་། བྱང་ཆུབ་ཏུ་ཡང་སྟོ་བཟན་བྱ། ཞེས་གསུངས་པས་ན་གང་མཐའ་གཉིས་སུ་མི་ལྷུང་བར་བྱ་བའི་ཆེད་ཏུ་གསུངས་སོ།

因此，如同「眾生稱言見虛空，豈見虛空？觀是義！佛說見法亦如是」²⁹所言，[《般若經》中]一再結合了譬喻（喻依）與意義（喻體）而做解說。

藉此說明「有為法住於勝義性相」後，為了宣說「取決於補特伽羅（人）」、「世俗並不受限」，並且由於[若唯說勝義，則會]否定「於世俗中，因果無損」³⁰，所以說：「一切法集於菩提心故，應善修大悲想。」對於慧力稍差、內心平庸的人們，就[其]所學而言，此所顯（現象）並非「無」，而且由於二乘皆同意「一切法的根本在於強調『不害他者』」，再加上此理畢竟不可得，究竟住於明空[不二]之中，故有「亦非唯空耳，空性悲心藏」³¹之說。

對於較上乘者而言，還不只是因為「不害[他]」[而說空性悲心藏]而已，更是因為涉及饒益[而做此說]。因此，《明寶乘論》³²也說：「菩薩善安住，空性等不遠；方便慧雙運，所住一切行，真如無變異。」《中觀真實論》³³則說：「眾生乃為悲心境，彼因出於菩提心。」³⁴因此，[空與悲]並不相違。

《集學論》也說：「豎菩提因，發堅固意。」³⁵總之，[經典]是為了不落二邊而說[空悲雙運]的。

[175b.5]དེའི་ཕྱིར་ན་སློབ་གྲྲི་སློབ་དཔོན་རྣམས་ཀྱང་མཐའ་གཉིས་ལས་མ་སྟོས་པས་འཇུག་པར་བྱ་ཞེས་གསུངས་སོ།།

[175b.6]དེས་ན་ཚོག་དོན་ནི་རྟོགས་སྤྱོད་ལ་ཉེ་བའི་མ་སྟོས་སོ།།

[175b.6]དེས་ཆད་ལྟ་ལ་སོགས་པ་རྣམས་པར་བཀག་ནས། ད་ནི་དངོས་ཀྱི་དོན་སྣང་བ་ཐམས་ཅད་ཀྱི་རིགས་དོན་ལ་
བསྐྱེད་པ་འཆད་པ་ནི། ཚོས་ཐམས་ཅད་རང་བཞིན་གྱིས་འོད་གསལ་བས་ན་མི་དམིགས་པའི་འདུ་ཤེས་བསྐྱེད་པར་
བྱའོ་ཞེས་བསྟན་པ་སྟེ། དེ་ཡང་རང་ལ་སྣང་བའི་ཚོས་འདི་ཐམས་ཅད་རོ་བོ་ཉིད་ལ་རྟོག་པ་དང་བྲལ་བས་སྐྱིབ་
བྱེད་མེད་དེ། དཔེར་ན་ནམ་མཁའ་རང་བཞིན་གྱིས་དག་པ་བཞིན་ནོ།།

[175b.7]དེ་བས་ན་ཚོས་ཐམས་ཅད་འོད་གསལ་བ་སྟེ། དཔེར་ན་ཉི་མའི་འོད་ཟེར་བཞིན་ནོ།། །དེ་ལ་ཁ་ཅིག་ན་རེ་
ཁྱེད་ཀྱི་དཔེ་ལ་གཞོན་པ་ཡོད་དེ། ནམ་མཁའ་དག་པ་ལ་ཉི་མ་སྣང་བ་ལ་འོད་ཟེར་གསལ་གྱང་སྐྱིན་ལ་སོགས་པས་
སྐྱིབ་གཡོགས་ཡོད་ན་མི་གསལ་བ་བཞིན་དཔེ་མ་གྲུབ་སྟེ། གཞོན་དོ་ཞེ་ན།

[176a.2]དེས་མི་གཞོན་དེ། ཉི་མའི་འོད་ཟེར་ལ་ནི་ནམ་ཡང་སྐྱིབ་གཡོགས་ཡོད་པས་མི་གསལ་བ་དང་མེད་པས་
གསལ་བ་ལ་སོགས་པ་དང་སྟེ་སྐྱི་སེམས་ཅན་གྱི་སྣང་བ་ལ་སྣང་བའི་ཕྱིར་རོ།།

[176a.2]དེས་ན་ཚོས་རྣམས་ཀྱི་རང་བཞིན་ལ་འོད་གསལ་བ་སྐྱིབ་པ་མེད་པ་དང་། མི་གསལ་བ་སྐྱིབ་བཅས་མེད་
པས་ན་སེམས་ཅན་གྱི་སྣང་བ་ལ་ཡིན་ཏེ། ཉོན་མོངས་པའི་སྐྱིབ་པ་ལ་སོགས་པ་གསལ་བས་ཀྱང་ཚོས་ཀྱི་རོ་བོ་ཉིད་
ལ་གསལ་བ་མེད་ལ། སྐྱིབ་པས་མི་གསལ་བ་མེད་པར།

因此，往昔諸位阿闍梨也都說：「應當不依二邊而行」。

這麼一來，詞句語文義就容易理解，也就不再多加引申了。

根據該理而徹底破斥斷見等 [誤解] 之後，現在解說主要的道理——修習一切所顯（現象）之理趣。 [佛陀] 宣說道：「一切法自性光明故，應修不可得想。」也就是說：對自己顯現的這一切法，其本性遠離分別，因此沒有「能障」——譬如虛空，自性清淨。

因此，譬如日光，一切法光明。關於這點，若有些人主張：「你的譬喻是有反證的。即使在純淨的虛空中，日輪顯耀、光芒朗照，但只要被雲等所遮蔽，便不再朗照。正如此理，譬喻不成立，因為有反證。」

[答：] 這是無妨的。因為日光永遠都不會由於遮蔽物的存在而不朗照，朗照等 [特性] 顯現於總體有情眾生之所顯（現象 / 境界）。

因此，諸法的自性之中，並沒有「無障所以光明，具障所以不光明」之情形——那 [種說法] 只存在於有情眾生的所顯（現象）之中；也就是說， [實際上] 沒有所謂「除去煩惱障等，而使法的體性光明」，也沒有「由於蓋障而使 [法的體性] 不明」這種事。

[176a.3]ཡང་དབུ་མ་རིགས་པ་བརྟག་པ་ལས། ཚོས་ཀྱི་དངོས་པོ་གནས་པ་ལ། །རྟུ་དང་ཆེ་ཆུང་། [176a.4]གསལ་
མི་གསལ། །འབྱེད་པར་གྱུར་པའི་གང་ཟག་དེ། ང་ཡི་འཁོར་རྟུ་རྩི་རིགས། །དེ་བས་འོད་གསལ་སྟོང་བ་ཡིན། །ཞེས་
བཤད་དོ། །དེས་ན་དངོས་པོ་ལ་དམིགས་པ་མེད་པ་སྣང་ཚམ་ཉིད་ན་སྟོང་པས་ན་ཡུལ་མི་དམིགས་ཏེ་འཛིན་པའི་
ཤེས་པ་མི་དམིགས་པས་ན་དམིགས་བྱ་དམིགས་བྱེད་གཉི་གཡ། གྲུབ་པ་གནས་མེད་པའི་ཕྱིར་མི་དམིགས་པའི་
འདུ་ཤེས་རབ་རྟུ་བསྟོམ་པར་བྱའོ། །

[176a.5]དེ་ཡང་སྐབས་ཀྱི་ཚིག་གི་བསྟོམ་པའི་དངོས་པོ་དེས་འཆི་ཀ་མའི་ཆེ་ཞེས་ཐམས་ཅད་ལ་སྐྱུར་བར་རིག་པར་
བྱའོ། །

[176a.5]འོ་ན་གལ་ཏེ་འཆི་ཁ་ཁོ་ན་བསྟོམ་ཀྱི་གཞན་རྟུ་མ་ཡིན་ནམ་ཞེ་ན། །

[176a.6]དེའི་ཚོལ་བ་ལ་སྐབས་མེད་དེ། འཆི་ཁ་ཞེས་པ་ནི་དངོས་པོ་དང་རྟུས་ལ་ངེས་པར་གཟུང་བ་མེད་དེ། དབུ་
མ་སྐྱབ་པ་ཆེན་པོ་ལས། །མི་རྟག་འགྱུར་ལ་གནས་དང་རྟུས། །གང་འདི་ཡོད་པར་ངས་མ་མཐོང་། །དེ་བས་སྐྱེས་པ་
ཁོ་ན་ནས། །འཆི་བདག་ཁ་ན་གནས་པ་ཡིན། །ཞེས་སྟོབ་དཔོན་ལྷ་སྐྱབ་ཀྱིས་གསུངས་པ་དང་། །ནམ་ཞིག་སངས་རྒྱས་
མ་གཏོགས་པར། །མི་རྟག་ལ་སོགས་གནས་པ་ཡིན། །ཞེས་པ་དང་། །ཡང་སྟོབ་དཔོན་ལྷ་སྐྱབ་ཀྱིས་རང་ལ་འཆི་བའི་
རྟུས་ངེས་པ་མེད་པས་ཐར་པའི་དོན་རྟུ་འབད་པ་ནི་བཙོན་འགྲུས་ཆེན་པོ་དང་ལྷན་པས་བྱའོ་ཞེས་གསུངས་པས་ན་
འཆི་ཁ་མ་ཞེས་རྒྱལ་པོ་ལ་གདམས་པའི་མདོ་སོགས་ནི་དཔེ་ཚམ་ཡིན་ཏེ་སྐྱེས་ནས་འཆི་ཁ་མ་ཡིན་པའི་ཕྱིར་རོ་ཞེས་
འཆད་དོ། །

此外，《觀中理論》³⁶也說：「若諸法實有，時、大、小、明、暗，於中析辯者，我眷善理乎？是故為明空。」因此，有為法不可得（無所緣），唯是顯現而已——這本身就是空。因此，境不可得，進而能執取[境]的識也不可得。所以「所緣（境）」及「能緣（識）」二者皆無法成立，皆無所住。正因如此，「應修不可得想」。

此外，當知：以現階段該文字[呈現]的所修習事而言，所謂「臨終」適用於一切[階段]。

若問：是否僅在臨終[時]觀修，而不是在其他[時候]呢？

[答：] 不會有[出現]這種爭議的時候。所謂「臨終」，無法針對「有為法」或「時間」加以明確界定。龍樹阿闍梨於《成中觀廣論》³⁷中也說：「無常變動住與時，我未曾見是者有。是故凡已出生者，即已住於死主口。」又說：「悉住無常等，直至於成佛。」龍樹阿闍梨還說：「自己死期不定故，為求解脫而發精勤者，應具大精進。」³⁸ 所以說，《教王經》等[經典中所說]所謂「臨終」，不過是舉例而已——由於據其（龍樹）所述，出生之後，便是「臨終」了。

[176b.1]ཁ་ཅིག་ནི་ཚོལ་བ་ལ་འདོད་པས་སྐྱབ་པ་ཡང་སྤང་སྟེ། བསྐོམ་པ་ལ་འཚིཁ་ཁར་བསྐོམ་ལ་ཡང་རྟོག་པ་མེད་ཅེས་འཆད་དོ།།

[176b.2]འདི་ནི་དན་ཏེ་འཚིཁ་ཁའི་གནས་སྐབས་ན་སྐྱབ་བསྐོམ་གྱི་ཚོར་བ་ལ་སོགས་པས་གཟེར་བས་སྐབས་སུ་སེམས་ལ་ཏིང་ངེ་འཛིན་མི་སྐྱེ་བ་དང་། རྟེན་པ་ཆེ་ལ་ཞུགས་པ་སྟེ། །ཇི་སྲིད་གསོན་པར་ལས་བྱུང་ནས། །འཚིཁ་ཁའི་དུས་སུ་དགའ་བས་འགྲོ། །ཞེས་གསུངས་པས་ན་འཚིཁ་ཁ་ནི་སྐྱེས་ཙམ་ཉིད་ན་འཚིཁ་ཁར་གནས་པ་ཡིན་ནོ་ཞེས་འཆད་པ་བཟང་ངོ་།།

[176b.3]རང་ནི་རང་བཞིན་གྱིས་སྟོང་པ་འཇམ། གནས་པའི་དོན་བཤད་ནས་རེ་ཞེག་གྱི་ནང་གི་ཉེ་དུ་དང་འོར་རྒྱས་ལ་སོགས་པ་ལ་ཡང་ཆགས་པར་མི་རིགས་པར་སྟོན་པ་ནི། དངོས་པོ་ཐམས་ཅད་མི་རྟོག་པས་ན་ཅི་ལ་ཡང་མི་ཆགས་པའི་འདུ་ཤེས་རབ་ཏུ་བསྐོམ་པར་བྱའོ་ཞེས་བྱ་བ་ལ་སོགས་པ་གསུངས་ཏེ།

[176b.4]དེ་ལ་དངོས་པོ་ནི་ཕྱིར་བཞེན་པར་སྤང་བ་ཐམས་ཅད་དང་། རང་གཡོ་བར་སྤང་བ་སྟོན་བཅུད་ཐམས་ཅད་ཀྱང་མི་རྟོག་སྟེ། འདུས་བྱས་ཐམས་ཅད་མི་རྟོག་པ། །ཞེས་པ་དང་། དངོས་པོ་ལ་སོགས་རྟོག་པར་ངས་མ་མཐོང་། །དེ་བས་ཆགས་པའི་སྟོ་མ་འཇུག་ཅེས་པ་དང་། །སྐབས་དང་སྐྱབ་ན་དབུ་མ་རིགས་པ་བརྟག་པ་ལས། གང་ལ་ཆགས་པ་དེ་ཉིད་སྤངས། དེས་ནི་འཚིཁ་བར་འཇུག་པའི་ཕྱིར། །ཁྱད་པར་བྱ་དང་བྱ་མོ་སོགས། །སྤང་བའི་ཡུལ་དུ་བྱ་བར་རིགས། །ཞེས་བཤད་པས་ན། གནས་སྐབས་བཞེ་བས་ན་དེ་ལ་ཆགས་པའི་གནས་མེད་པས་ན་མ་ཡང་ཆགས་པར་མི་བྱ་སྟེ། དེའི་གནས་སྐབས་ནི་མི་རྟོག་པའི་རྣམ་པར་ངོ་བོ་ཉིད་ལ་གནས་པས་བྱ་བ་མེད་དེ། དེས་ན་ཆགས་པ་མེད་དེ། རང་སེམས་ཅན་དང་། ཕྱི་ལོ་བྱང་ལ་ཡང་ཆགས་པ་མེད་པར་བྱའོ་ཞེས་བསྟན་པའི་དོན་ཏོ།།

也有某些人支持 [該種] 爭論而修持，對修習做如此解釋：即使在臨終時觀修，[觀修本身] 仍是無分別的。

這 [種說法] 是很低劣的。在臨終階段，受到苦受等逼迫，屆時心中是生不起三昧的。如云：「已入於大乘，活時成所作，死時歡喜逝。」³⁹ 也就是說，將臨終解釋為「只要出生了，就處於臨終 [的範圍之中]」為宜。

由於說了「自性空」或「自然住」之義，所以對於外內的親眷、錢財等，也不應生貪。為宣說此義，而說「一切有為法無常故，應善修無所貪著想」等。

其中，關於「有為法」，有道是：「一切於外所顯靜世間、一切於內所顯動世間，悉皆無常，即諸有為皆是無常。」⁴⁰，「我於有為等，未曾見常有，故莫入貪心。」⁴¹ 配合 [不同] 情境 (對象) 而說，則如《觀中理論》所言：「所貪悉應斷，其能成縛故；尤於子女等，理為所斷境。」由於一旦情境轉換，便不再有可貪之處，因此，無論何時都不應貪。其 (所貪對象) 情境本質上即處於無常的狀態中，因此無所作，也就無貪——所以，於內的有情眾生、外的資具，皆應做到無貪。此為 [世尊] 所宣說之義。

[176b.7]དེ་ཡང་སློབ་པ་འབྲིང་གི་བྱེད་ཀྱིས་གཞན་ལ་བཏང་བ་མི་དམིགས་པས་ཟིན་པའི་མ་ཆགས་པ་དང་།
དངོས་པོ་ལ་མ་ཆགས་ཀྱང་དེའི་འདོད་པའི་ཡུལ་ལ་ཆགས་པ་དང་མ་ཆགས་པ་འདྲ་ཡང་དམིགས་མེད་ཀྱི་རྒྱས་མ་
ཐེབས་པས་མ་བྲལ་བའི་སློབ་ཅན་གྱིས་རིམ་པ་བཞིན་སློབ་སྦྱང་བར་མཁས་པས་བཤད་པས་ན་འདིར་ནི་དངོས་པོ་
ཡུལ་གང་ཟག་ཐམས་ཅད་ལ་མི་དམིགས་པས་ཤེས་རབ་དང་མ་བྲལ་བར་གནས་པས་མ་ཆགས་པའི་གཙོ་བོའི་མ་
མཚན་དེ་ཡིན་པས་ན་སྐབས་དོན་ཡང་དེ་ཡིན་པར་རིག་པར་བྱའོ་ཞེས་བཤད་དོ།

[177a.1]དེ་ལས་གཞན་པ་བསྟན་བཅོས་རྣམས་གཉིས་ལ་སོགས་པའི་རང་བཞིན་ནི་བཏང་བ་དང་ལྡན་པའི་ཆགས་
པ་མེད་པ་མ་ཡིན་པའི་ཕྱིར་ན། སློབ་དཔོན་སྤྱི་བྱེད་ཀྱིས། ཆགས་པའི་ཡུལ་ལ་དངོས་མེད་པར། དེ་ལ་ཆགས་པ་སྐྱེ་
བ་དེ། རིགས་སམ་གལ་ཉི་རི་བོང་སྤ། དེ་ལ་འང་ཆགས་པ་སྐྱེ་བར་རིགས། ཞེས་གསུངས་པ་དང་མཐུན་པས་ན་
ཆགས་པ་མེད་དེ་མི་རྟག་པར་གནས་པས་ཞེས་སྐབས་དོན་དང་ཡང་སྦྱར་དོ།

[177a.3]འདྲ་ཤེས་ནི་དེ་ལ་ཐབས་ཀྱིས་གནས་པས་ན་བསྐྱེད་པའི་ལ་དངོས་པོ་དེ་གནས་པས་ན་དེའི་བྱེད་པ་
སྤྱི་བའི་ཚུལ་དུ་བྱའོ་ཞེས་བཤད་དོ།

又如此解說道：由於慧力有上中下的區別，因此，雖有「『施他不可得（無所緣）』所攝之無貪」以及「於有為法（事物）無貪」，但仍會於其所求對境生起貪著，或者雖然類似無貪，但由於未能以「不可得」加以印持，於是，未離[貪]之有情眾生，[僅能]逐漸對心中所顯（現象）得到善巧。如此說來，在此，事物（有為法）、對境、補特伽羅等一切皆不可得。因此，不離智慧[之境界]而住，那便是無貪之中最為主要、最上乘者。所以，當知現階段也是如此。

除此之外，二種論典⁴²等的自性，並非「具足能捨之無貪」。因此，根據龍樹阿闍梨所說：「**所貪境無實，貪彼若應理，則於兔角者，生貪亦應理。**」⁴³「無貪」它[本身]也處於無常[之本性]。如此便可配合現在[所討論]的道理。

關於「想」，則是：應透過「[有為法]以權巧方便而存在（住）」進行修習；或者透過「該有為法存在」[的前提]，而採行能成立其必然性的方式。

[177a.3]བཞེན་པ་དང་རྟེན་ཏུ་རྒྱ་ཚོགས་པས་འབྲས་བུ་འབྲུང་བ་དེའི་ཕྱིར་འདིར་ཡང་དེ་ཁོ་ན་བཞེན་འབྲུང་ངམ་
སྐྱམ་ན་རེ་ཞེག་དམ་པའི་དོན་ལ་དེ་མི་སྣང་སྟེ། སེམས་རྟོགས་ན་ཡི་ཤེས་ཡིན་པས་ན་སངས་རྒྱས་གཞན་མི་བཙལ་
བའི་འདུ་ཤེས་བསྐྱེམ་པར་བྱའོ་ཞེས་གསུངས་ཏེ། དེའི་དངོས་པོ་ནི་ཉན་ཐོས་པ་དང་། སེམས་ཙམ་པ་དང་། དབྱ་མ་
པ་ལ་སོགས་པའི་ལྷ་བ་དང་བསྐྱེན་ན་ཡང་སེམས་ཙམ་པ་ཡིན་པར་ཤེས་པ་ལ་ཅེག་ནི་ཡོད་པར་མངོན་པས་ན་དེ་
ནི་མ་ཡིན་ཏེ། སེམས་རྟོགས་ན་ཞེས་པ་ནི་དོན་ནི་རྟོགས་པར་བྱ་བའི་ཡི་ཤེས་སམ་སེམས་དེ་གང་ཡང་མེད་པས་ན་
སེམས་རྟོགས་ན་ཞེས་བཤད་པས་འགགས་པའི་ནའམ། ཡང་ན་སེམས་རྟོགས་ན་ཞེས་པ་ཡི་ཤེས་ལ་སྣང་བའི་སེམས་
རྟོགས་ན་དེ་ཁོ་ན་ཡི་ཤེས་ཡིན་པས་ན་ཡི་ཤེས་ཡིན་པའོ་ཞེས་འཆད་པས་ན་ཉན་ཐོས་ལ་སོགས་པར་གནས་པ་མེད་
དོ།།

[177a.6]དེས་ན་མདོ་སྣེ་ལས་ཀྱང་། སེམས་ཉིད་ཡི་ནས་མེད་པ་ལ། །དེ་ལ་རྟོགས་པའི་སྒོ་མི་འཇུག་མ་ཞུགས་པ་དེ་
དེ་ཤེས་ཡིན། །དེ་ཤེས་ཡི་ཤེས་སྲ་ན་མེད། །ཅེས་གསུངས་པ་ཡང་སྣ་མའི་ཁོངས་སུ་འགྲོའོ།།

[177a.7]དཀོན་བཅེགས་ལས་ཀྱང་། འོད་སྤངས་སེམས་ནི་ཡོངས་སུ་བཙལ་ནས་མི་རྟོན་དོ། །གང་མི་རྟོན་པ་དེ་མི་
དམིགས་པ་ཡིན་པའོ། །གང་མི་དམིགས་པ་དེ་འདས་པའམ། ད་ལྟར་རམ། མ་འོངས་པ་མ་ཡིན་པས་ན། །ཞེས་རྒྱ་
ཆེར་གསུངས་སོ། །ཡང་སེམས་གང་གིས་ཡོངས་སུ་རྟོགས་པ་དེ་ཡང་སྟོང་པ། ཡོངས་སུ་རྟོགས་པ་དེ་ཡང་སྟོང་པ་
ཞེས་བྱ་བ་ལ་སོགས་པ་གསུངས་པས་ན་དངོས་པོ་རྟོགས་རྒྱ་མེད་པ་ཞེས་བཤད། དེ་རྟོགས་པ་དེ་ལ་ཡི་ཤེས་སྲ་ན་
མེད་པ་ཞེས་བྱ་སྟེ། སངས་རྒྱས་གཞན་ནས་བཙལ་བྱ་མ་ཡིན་ཏེ། བཙལ་བྱ་ཡིན་ན་སེམས་ཙམ་པ་དང་པོ་སྟོན་
ཡང་གནས་པའི་ཕྱིར་རོ།།

或問：由於在能依以及所依之上，眾因具足而能生果，所以，
在此也必然會如同那樣 [的原理] 而發生 [佛果] 嗎？但在真
實義中往往並非如此。於是 [佛] 說：「若悟心者，是為智慧，
是故應修佛果不假外求想。」其實質雖與聲聞、唯識及中觀等
見地相符，但某些認為是「唯識所變」的人，仍將之視為「顯
然是有的」。實則不然。所謂「若悟心者」，是指：實際上，
根本沒有那個「所證之智」或「心」，故說：「若悟心者」。
因此有個 [表示] 否定的「若……」。又或者，所謂「若悟心者」
是這麼解釋的：若了悟「智慧之中所顯現的心」，那麼，它（此
種了悟）本身便是智慧，故說「是為智慧」。如此一來，便與
聲聞等無關了。

因此，契經中也說：「心性本來即無有，悟此之心無所入，不
入即為識彼理，識彼即為無上智。」⁴⁴ 此說與前文相符。

至於《大寶積經》也做了廣說：「迦葉！求是心相而不可得。
若不可得，則非過去、未來、現在……。」⁴⁵ 又，[經中] 有言：「若
人了悟心，彼亦為空，所悟亦空。」⁴⁶ 根據此等說法，而說「有
為法無所悟」。「了悟該理」本身，即所謂「無上智」；因此，
佛果並非於他處所能覓得者，因為若是所覓得者，就會存在「有
情眾生 [本性] 迥異」的過失。

[177b.2]དེ་བས་ན་གཞན་ན་བཅའ་བྱ་མེད་ཅེས་བྱ་བ་རྟོགས་པའི་མདོ་ལས་ཀྱང་། འདི་ཙམ་སྣང་བ་ལོག་པ་ལ། །ཡི་
ཤེས་སྒྲ་ན་མེད་པ་ཡིན། །དེ་ཕྱིར་སངས་རྒྱས་སྤྱོད་ཅམ་ཞིག །གཞན་དུ་བཅའ་ལམ་དངོས་འཛིན་མིན། །སྤྱོད་པ་བཅའ་
བར་བྱ་མིན་ཏེ། །རྟོགས་པ་དེ་ཉིད་རང་ལ་ཡིན། །ཞེས་གསུངས་སོ། །དེ་བས་ན་རྣམ་པར་རྟོག་པ་གོམས་པས་གནས་
པས་མ་རྟོགས་པ་དེ་ལ་ཐ་དད་པར་རྟོགས་པ་ནི་མཐའ་གཉིས་མ་སྤངས་པའི་གང་ཟག་དུ་ཤེས་པར་བྱའོ། །

[177b.3]ཚིག་གི་གོ་ཆ་དང་པོས་ནི་དོན་སྣང་བའི་རང་བཞིན་ལ།
གཉིས་པས་ནི་ཀུན་རྫོབ་དང་བསྐྱེད་ལོ། །
དེའི་འོག་མས་ནི་སྤོང་པ་དང་བསྐྱེད་ལ།
དེའི་འོག་མས་ནི་རྣམ་པར་རྟོག་པ་དང་བསྐྱེད་ལོ། །
དེའི་འོག་མས་ནི་མཐར་ཐུག་ལ་གསུང་འཛིན་ལ་མི་དམིགས་པས་ན་སངས་རྒྱས་པ་ལ་དུས་དང་སྤྱི་དང་། །ཆེ་
ཆུང་དང་བཟང་ངན་མེད་དེ། དཔེར་ན་མར་མེ་མཛད་དང་ད་ལྟར་གྱི་སེམས་ཅན་ཐ་མལ་པ་ལ་ཡང་ཁྱད་མེད་
པར་མཉམ་པ་ཉིད་དུ་གནས་པ་ཡིན་ནོ་ཞེས་ངོ་བོ་ཉིད་ལ་གནས་པའི་དོན་བཤད་པ་ཡིན་ཞེས་མཁས་པ་ཡན་ཆ
ད་གསུངས་ལ།

[177b.5]ཁོ་བོས་ཀྱང་དེ་ལ་སེམས་པ་སྤྱོད་པ་འདི་བརྗོད་པས་ཁ་ཅིག་སྤྲུག་པ་དང་དངངས་བ་ལ་སོགས་
པའི་ཡུལ་ཅན་ལ་འདི་ནི་བསྐྱེད་པར་བྱ་བ་མ་ཡིན་ཏེ། གསང་བའི་ལེའུ་དང་པོ་ལས། གང་ལ་ཚོས་ཉིད་གནས་པ་
དེ། །ཞེས་པར་རྟོགས་དང་དེ་ལ་མོས། །དེ་ལ་ཅུང་ཞིག་སྤྱིན་པར་བྱ། །དེ་ལས་བརྗོད་པ་དེ་མི་སྤྱིན། །ཞེས་གསུངས་
པས་དེ་ནི་དམ་པའི་དོན་ལ་གནས་པའོ་ཞེས་འཆད་པར་འགྱུར་རོ། །

所以，所謂「[佛果]非於他處所能覓得者」[的道理]，在《解悟經》中也說：「反於如是相，即是無上智。故佛唯聲耳，不假於外求，不可執實有，於聲不可求——解悟唯自證。」⁴⁷ 因此，當知：由於[眾生]總是習於分別念，而無法了悟[此理]，而將之（心與法／心與佛）理解為相異者，便是未斷二邊者。

符合智者程度者，會談到「住於體性」之意義：「透過第一文字鎧甲（第一種想），[傳達]外境顯現之自性；第二[鎧甲]則對應於世俗；其後對應空；以下對應分別念；再下則[傳達]於究竟中，所取、能取不可得，因此成佛[一事]並無先後、大小與優劣，例如：燃燈佛與現今的凡庸眾生之間，其實並無區別，住平等性。

我也認為：其中，由於談論「生起細微心」此事，會令某些人[感到]恐懼、惶怖等；對於這樣的有境（感知者），便不宜宣說[此法門]。《祕密初品》中提到：「凡於法性住，善悟起信解，於是可少施，反則不應施。」⁴⁸ 根據此文，可說「其（能接受此理者）安住於真實義中」。

[177b.7]དེ་བས་དེ་དག་གི་བསྐྱེ་བའི་ཚོགས་སུ་བཅད་པ་ནི། བཙམ་ལྷན་འདས་ཀྱིས་ཚོགས་སུ་བཅད་པ་དེ་བཀའ་
བསྐྱེ་བ་ཞེས་བྱ་བ་ལ་སོགས་པ་ནས་སངས་རྒྱས་གཞན་དུ་མ་ཚོལ་གྱི་བར་གྱིས་དོན་བསྐྱེས་ནས་ནམ་མཁའ་སྤྲིང་
པོ་ལ་ཡིད་གཟུང་བའི་ཕྱིར་དུ་བསྐྱར་བའམ། བསྐྱེ་བའི་ཚུལ་དུ་བསྐྱེ་བ་སྟེ། །དེ་ནི་བསྐྱེས་པའི་ཁྱད་པར་ལས་དོན་
ལ་ཁྱད་པར་མེད་དེ་ཞེས་འཆད་པས་ན་ཡང་དག་པར་རྫོགས་པའི་སངས་རྒྱས་ཀྱིས་གསུངས་པ་དང་འཁོར་རྣམས་
དགའ་བ་སྐྱེས་པ་ནི། བཙམ་ལྷན་འདས་ཀྱིས་དེ་སྐད་ཅེས་བཀའ་བླུ་ལ་ནས་ཞེས་པའོ།།

[178a.1]འཁོར་དགའ་བ་སྐྱེས་པ་ནི་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་ནམ་མཁའ་སྤྲིང་པོ་དང་། དེ་ལ་སོགས་པའི་འཁོར་ལྷ་
མ་སྲིན་སྟེ་བརྒྱད་ལ་སོགས་པ་རྣམས་ཡི་རང་ནས། བཙམ་ལྷན་འདས་ཀྱིས་གསུངས་པ་ལ་ཡི་རང་བར་གྱུར་ནས་
བསྐྱེད་པ་ལ་སོགས་པ་མཛད་དོ་ཞེས་འཆད་དོ།།

[178a.2]བདག་འདྲ་སྟེ་སྐྱེར་གསལ་ལྷན་མ་ཡིན་ཀྱང་།།
དོན་ལ་མོས་པའི་གང་ཟག་རང་བས་དམན་པ་དང་།།
ཚོས་ཉིད་མཐོང་ལ་ལོག་པར་རྟོག་པ་ཅི་ཡོད་ཀྱི།།
དོན་དུ་བདག་གིས་བྱས་པ་ཡིན།།

[178a.3]དེ་ལས་བྱུང་བའི་དགེ་བ་དེས།།
བདག་དང་མཐའ་ཡས་མ་རིག་པ།།
མི་མཐུན་ཤེས་རབ་ཀྱིས་འཛོམས་ཤོག།
དོན་ལ་མོས་པའི་མཐའ་གཉིས་མེད་པར་ཤོག།

[178a.3]འཕགས་པ་འདའ་ཀ་ཡི་ཤེས་ཀྱི་མདོའི་དོན་གསལ་བ་ཞེས་བྱ་བ། སློབ་དཔོན་ནི་བ་ལྷས་མཛད་པ་རྫོགས་སོ།།

[178a.4]ལྷ་གར་གྱི་མཁན་པོ་རྣམ་རྒྱུ་ལོ་དང་། བོད་ཀྱི་ལོ་ལྔ་བ་འཕགས་པ་ཤེས་རབ་ཀྱིས་བསྐྱར་བའོ།།

因此，此等攝頌方面，是從「世尊復說是偈……」等，到歸納「莫向外求佛」。並且則為令虛空藏銘記於心而重述，以教法的形式⁴⁹而宣說。這 [些說法之間] 只存在歸納的差別，而應當沒有實質意義上的區別。透過如此解說，因此，正等覺已經說法，眷屬大眾則心生歡喜，所以文中提到「世尊語已……」。

關於眷屬心生歡喜，則說：「虛空藏與彼八部鬼神等眷屬眾，於世尊所說，皆大歡喜，稱揚讚歎。」⁵⁰

我輩不具詞章與才情，
凡有信解其義、劣於我，
於見法性起邪分別者，
我為利此等眾而撰文。

願以所生之善根，
令我無邊無明眾，
以慧摧滅相違事，
信解勝義無二邊。

阿闍梨寂天所造聖臨終智經釋

印度和尚法王與藏地譯師帕巴謝饒（聖慧）譯

藏文註釋

- 1 《釋》¹ 𑄧𑄣𑄢𑄣 《𑄢》 《𑄣𑄢》 𑄧𑄣 根據前後文義研判，此詞應拼做 𑄧𑄣𑄢𑄣，表示考察、觀察之義，逕依《𑄢》《𑄣𑄢》並據此而譯。特此說明。
- 2 འཕགས་པ་ 一詞並未見於各版《甘珠爾》大藏經之中。
- 3 《甘珠爾》大藏經的藏漢譯本中，皆未見與此段引文相同或相似的段落。此段藏譯所據原經版本，疑與現存漢藏譯本所據之原本不同，今以新譯經文暫代。待考。
- 4 《𑄢》《𑄣𑄢》 ལ། 本文依照此二版本而譯。
- 5 《𑄢》《𑄣𑄢》 བསལ། 斟酌前後文義，此處採取此二版之拼寫而譯。
- 6 《𑄢》《𑄣𑄢》 དང་། 《釋》等版本則做 མེད།。按文義，應依《𑄢》《𑄣𑄢》解，因此將之替換為 དང་།。特此說明。
- 7 此處似乎應加上一個表示受格的虛詞 ལ།，表示針對智者的講解方式（用以呼應下文「針對普通人的講解方式」）。但各版本皆無此字。

漢文註釋

- * 臨終智：原文寫做 འདུལ་ལྷན་ལེ་ཤེས།，梵文做 *atyayañāna*，根據 Casey Kemp 和 Tom Tillemans 的英譯本當中的前言，「臨終智」一詞並不容易理解，而較好理解的經名是 (*Atijñānasūtra* (《超越智經》))。話雖如此，他們終究還是接受了原文的字義，譯為「臨終智」(wisdom at the hour of death)。

不過，當我們參考寂天《釋》對於臨終(梵 *atyaya* / 藏 འདུལ་ལྷན་)一詞的使用與他對該詞的相關解讀，確實不難從中發現，該詞兼有「臨終」以及「經過、已發生」(藏 འདུལ་པ་)的二重意涵，這二重意涵的解釋與使用方式，在印度時期似乎已有過辯論，並可同時融攝於本經之中。因此，藏文譯師當初選用偏義解釋，將之譯為「臨終」，似乎更能符合原經的脈絡以及經釋所涵括的辯論內容，是個更周延的譯詞選項。

- 1 此處藏文係出於管·法成譯自唐代實叉難陀的漢譯本《大乘入楞伽經》卷六 (CBETA, T16, no. 672) 之藏文本。
- 2 出自漢譯本《大乘入楞伽經》卷三。
- 3 出自漢譯本《大乘入楞伽經》卷七。漢文原譯僅有三句，漢譯藏時譯成了四句。
- 4 《注》的原文並無「法」(ཚུལ།)一字，原經之中則有此字。
- 5 出自漢譯本《大乘入楞伽經》卷七。
- 6 此處引文，依菩提流支所譯《佛說法集經》卷六 (CBETA, T17, no. 761)。
- 7 此處引文，依法護所譯《佛說大乘入諸佛境界智光明莊嚴經》卷三 (CBETA, T12, no. 359)。該經此段文字的異譯，尚可見於曇摩流支所譯《如來莊嚴智慧光明入一切佛境界經》卷二：「心自性清淨故，彼心客塵煩惱染，而自性清淨心不染。」(CBETA, T12, no. 357)
- 8 此處引文，依法護所譯 (CBETA, T12, no. 359)。曇摩流支的譯文則做：「文殊師利！菩提自性清淨，以自性清淨故。自性清淨者，所言自性清淨，彼不染如虛空、平等如虛空、自性同虛空，譬如虛空，本來自性清淨。」
- 9 此處引文，依法顯所譯《大般涅槃經》卷三 (CBETA, T01, no. 7)。南本《大般涅槃經》則有「《大般涅槃經》卷二：「有為之法，其性無常。生已不住，寂滅為樂」等句 (CBETA, T12, no. 374)。
- 10 修：現今通行的原經藏譯版本當中，僅寫做「修」(བསྐྱེས།)，此處引文則寫做「善修」(རབ་ཏུ་བསྐྱེས།)。大多時候，修或善修是互通的。由於諸版本及二篇釋論中，

僅有此處寫為「善修」，其餘皆做「修」，可知此處或係抄寫時增益所致。

- 11 此處引文，依義淨所譯《佛說能斷金剛般若波羅蜜多經》（CBETA, T08, no. 239）。
- 12 出自漢譯本《大乘入楞伽經》卷六。
- 13 出自漢譯本《大乘入楞伽經》卷二。
- 14 出自漢譯本《大乘入楞伽經》卷六。
- 15 出自漢譯本《大乘入楞伽經》卷六。
- 16 此處偈文僅見於本論，而不見於其他藏經之中，故而無古譯可供稽考，因此新譯之。特此說明。
- 17 出自漢譯本《大乘入楞伽經》卷七。
- 18 出自漢譯本《大乘入楞伽經》卷六。
- 19 導師：藏文做 *འདྲིན་པ་*，梵文寫做 *nāyaka*。此詞有時亦為梵文 *pariṇāyakaḥ*（*ཕྱིངས་སུ་འདྲིན་པ་*，實叉難陀所譯《大方廣佛華嚴經》卷十四〈淨行品〉中譯為「普導」[CBETA, T10, no. 279]）、*vināyakaḥ*（*ནམ་པར་འདྲིན་པ་*，〈淨行品〉中則譯為「遍導」）二詞的對譯略稱。同字的異譯語詞尚有：導、善導、遍導、普拔等。取其救眾生出生死，向於解脫與一切智智果之義，做為佛陀的同義詞。又，佛陀的另一他稱「大師」（*sāstr* / *སྟོན་པ་*）義為「能教誡弟子、化導無量眾生者」，所以有時也譯為導師或本師（本緣導師、根本教師）。
- 20 此處引文，依法尊所譯《現觀莊嚴論略釋》卷二所列本頌（CBETA, B09, no. 31）。
- 21 此處引文，依施護所譯《六十頌如理論》（CBETA, T30, no. 1575）。
- 22 根據福稱論師（*Bhavyakīrti*，生存年代不詳）所撰《中觀寶炬論》（*Madhyamakaratnapradīpa* / *དབུ་མ་རིན་པོ་ཆེའི་སྟོན་མ།* Toh: 3854。該論有別於通常也稱為《中觀寶燈論》的清辯（*Bhavyaviveka*，?-754）著作《般若燈釋》）引據相同的文句時，指出此語出自月稱（*Candrakīrti*，600-650）（中華大藏經丹珠爾（對勘本）第 57 冊，p.1440。BDRC ID: W1PD95844, vol: 57）。由於此語查無古譯可供稽考，因此新譯之。特此說明。
- 23 根據吉天頌恭（*འཇིག་རྟེན་གསུམ་མགོན།* 1143-1217）於《三界法王能王惹納師利之外教言集·摩尼寶庫》（*ཁམས་གསུམ་ཚོས་གྱི་རྒྱལ་པོ་ཐུབ་དབང་རྒྱ་མིན་གྱི་ཡི་བཀའ་འབུམ་ནོར་བུའི་བང་མཛོད་བཞུགས་སོ།*）所言，此二句出於《入楞伽經》（電子版，p. 652, BDRC ID: W3JT13348:006:0004）。經查該經漢藏版本，皆未得見此二句，因此新譯之，特此說明。

- 24 此段經文出自《一萬八千頌般若》（*ཁྲི་བརྒྱད་སྟོང་པ་*）。但於玄奘譯《大般若波羅蜜多經》中僅見類似段落，卻不盡相符，因此新譯之。特此說明。又，該段文字亦見於《般若攝頌》（*Ratnagaṇasāñcayagāthā* / *ཤེས་རབ་གྱི་པ་རོལ་ཏུ་ཕྱིན་པ་སྤྱད་པ་ཚོགས་སུ་བཅད་པ་*），古代漢譯有法賢所譯的《佛說佛母寶德藏般若波羅蜜經》卷一〈行品第一〉：「大施大慧大威德，佛乘最上而得乘，發菩提心度眾生，是故得名摩訶薩。」（CBETA, T08, no. 229）由於法賢譯本與藏譯本第三句相去較大，因此新譯之。特此說明。
- 25 此段引文或相關內容，推測出於經論，但未見於各版《甘珠爾》或《丹珠爾》藏文大藏經之中。出處尚待考察。
- 26 此段原經的引文並未見於各版《甘珠爾》大藏經之中，今據本論另譯。
- 27 此段經文引文的藏譯本僅見於本論，出處待考。
- 28 既有的漢譯《大寶積經》中，未能得見此二句，因此新譯之，特此說明。待考。
- 29 此段引文出自《般若攝頌》。《佛說佛母寶德藏般若波羅蜜經》卷二〈般若伽陀現世品第十二〉則譯做：「起虛空見眾生相，虛空無相不可得，佛說法法非相應。」由於法賢譯本與藏譯本所呈現的字面意義差距稍大，因此新譯之。特此說明。
- 30 根據義理，此處似乎應做「避免於世俗中有損於因果」。但各版刻本皆如此拼寫，暫且按字面翻譯。若將前後文脈一併納入考量，此處應在說明「如果只宣說勝義，則會否定『世俗中有因果規律（因果無損）』的事實」，所以說了空悲雙運。也就是說，若加上了「若唯說勝義」這一前提，則據字面意義而譯為「無損」，也可說得通。尚祈方家鑒察斧正為荷。
- 31 此段經文引文的藏譯本僅見於本論，出處待考。
- 32 明寶乘論：原文寫做 *ཐེག་པ་རིན་ཆེན་གསལ་*，應係一論典之名。此論名與內文皆未見於其他文本，相關詳情待考。
- 33 中觀真實論：原文寫做 *དབུ་མ་དེ་ཁོ་ན་ཉིད་*，應係一論典之名。此論名與內文皆未見於其他文本，相關詳情待考。
- 34 根據義理，悲心應為菩提心之因，菩提心由此而生。但原文如此，故而依據原文譯出。引用此段文字，應係為了補充說明前文所言「悲心與勝義菩提心（空性）」無別，故說悲心出於菩提心（空性）。尚祈方家鑒察斧正為荷。
- 35 該句應係出應出自 *སྤྱད་པ་སྤུལ་མཐར་ཕྱིན་འདོད་པ་དང། །བདེ་བའི་མཐར་ཡང་འགྲོ་འདོད་པས། །དད་པའི་ཅ་བ་བཟན་བྱས་ཏེ། །བྱང་ཆུབ་ལ་ནི་སྟོབ་ཟན་བྱ།* 卷首的一段（藏文版為偈頌體）。依法護所譯《大乘集菩薩學論》卷一〈集布施學品第一之一〉則為長行：「拔諸苦本，

- 希妙樂行，豎菩提因，發堅固意，不壞信根。」（CBETA, T32, no. 1636）。
- 36 觀中理論：原文寫做 དབྱུ་མ་རིགས་པ་བརྟག་པ་，應係一論典之名。此論名與內文皆未見於其他文本，相關詳情待考。
- 37 成中觀廣論：原文寫做 དབྱུ་མ་སྤྱད་པ་ཆེན་པོ་。此論名與內文皆未見於其他文本，亦不見於龍樹相關著作中。詳情待考。
- 38 此段引文出處不詳，待考。
- 39 此段引文出處不詳，待考。
- 40 此段引文出處不詳，待考。
- 41 此段引文出處不詳，待考。
- 42 二種論典：原文寫做 བསྟན་འཕེལ་རྣམ་གཉིས་。不知具體為哪二種論。待考。根據 Lhasey Lotsawa Translations & Publications 所出版的英譯本，所謂二種論典是指毗婆沙宗以及經部宗。見：Lhasey Lotsawa Translations & Publications (trans. & pub.), *The Noble Wisdom of the Time of Death Sūtra & Commentaries by Prajñāsamudra and Śāntideva*, 2015, p.87, note 5.
- 43 相同引文未見於其他文本，亦不見於龍樹相關著作中。詳情待考。
- 44 此段經文引文的藏譯本僅見於本論，出處待考。
- 45 此處引文，《大寶積經》卷一百一十二〈普明菩薩會〉（CBETA, T11, no. 310）
- 46 從此段引文後方出現敬語 གསུངས་པ་（說）來看，引文應係出自佛經。又，該引文的藏譯本僅見於本論，出處待考。
- 47 解悟經：原文寫做 རྟོགས་པའི་མངོན་。此經不詳，似為某經的略稱。又，此段經文引文的藏譯本僅見於本論，待考。
- 48 此段經文引文的藏譯本僅見於本論，出處待考。
- 49 教法的形式：原文寫做 བསྟན་པའི་ཚུལ་དུ་，意味所說教法的内容形式。這是相對於「成就的形式」（གྲུབ་པའི་ཚུལ་དུ་）而言的。
- 50 此段原經的引文與各版《甘珠爾》大藏經所收錄的版本譯文略有出入，今據本論而譯。差異之處，尚請識者鑒察。特此說明。

《聖臨終智大乘經暨經注二篇》編譯團隊：

譯者：圓滿法藏編譯委員會

審潤、編輯：圓滿法藏編譯委員會

設計排版：王紹宇、張春靜

圓滿法藏·佛典漢譯
THE KUMARAJIVA PROJECT